

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Can BAŞKAYA

ANA AKIM İKTİSAT PERSPEKTİFİNDE YAŞAM MEMNUNİYETİ:
ANTALYA HAVACILIK SEKTÖRÜ ÇALIŞANLARI ÜZERİNE BİR İNCELEME

İktisat Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2016

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Can BAŞKAYA

ANA AKIM İKTİSAT PERSPEKTİFİNDE YAŞAM MEMNUNİYETİ:
ANTALYA HAVACILIK SEKTÖRÜ ÇALIŞANLARI ÜZERİNE BİR İNCELEME

Danışman

Doç. Dr. Koray DUMAN

İktisat Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2016

Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Can BAŞKAYA'nın bu çalışması, jürimiz tarafından İktisat Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. A. Ali KOÇ (İmza)

Üye (Danışmanı) : Doç. Dr. Y. Koray DUMAN (İmza)

Üye : Yrd. Doç. Dr. Murat BELKE (İmza)

Tez Başlığı: Ana Akım İktisat Perspektifinde Yaşam Memnuniyeti: Antalya Havacılık
Sektörü Çalışanları Üzerine Bir İnceleme

Onay : Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 22/12/2015

Mezuniyet Tarihi : 07/01/2016

Prof. Dr. Zekeriya KARADAVUT
Müdür

İÇİNDEKİLER

ŞEKİLLER LİSTESİ	iii
TABLolar LİSTESİ	iv
ÖZET	v
SUMMARY	vi
ÖNSÖZ	vii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

YAŞAM MEMNUNİYETİ

1.1 Yaşam Memnuniyetinin Tanımı	3
1.1.1 Bireyci Yaşam Memnuniyeti	4
1.1.2 Toplumcu Yaşam Memnuniyeti	5
1.2 Yaşam Memnuniyetinin Ölçülebilirliği	5
1.3 Yaşam Memnuniyeti ve Algı Farklılıkları	7
1.4 Yaşam Memnuniyetinin Demografik Parametreleri	7
1.4.1 Yaş ve Sağlık	7
1.4.2 Cinsiyet ve Medeni Durum	8
1.4.3 Gelir ve İş Olanakları	8
1.5 Mutluluk Ekonomisi ve İktisat Bilimindeki Yeri	9
1.6 Yaşam Memnuniyeti ve Mutluluk Çalışmaları	9
1.6.1 Dünya’da Mutluluk Çalışmaları	9
1.6.2 Türkiye’de Mutluluk Çalışmaları	11

İKİNCİ BÖLÜM

DAVRANIŞSAL İKTİSADIN ANA AKIM SORGULAMASI

2.1 Davranışsal İktisat Tanımı	13
2.1.1 Davranışsal İktisatta Rasyonalite Kavramı	15
2.1.2 Davranışsal İktisadın Tarihçesi	18
2.2 Neo-Klasik Tanım	21
2.2.1 Neo- Klasik Akımda Rasyonalite Kavramı	23
2.2.2 Neo-Klasik İktisadın Tarihçesi	24
2.3 Adam Smith ve “Ahlaki Duygular Teorisi”	25
2.3.1 İktisat ve Psikoloji “Birliktelik ve Kopuş”	27

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ANTALYA HAVACILIK SEKTÖRÜ ÇALIŞANLARININ MEMNUNİYET ANALİZİ UYGULAMA

3.1	Antalya Havacılık Sektörü Çalışanlarının Seçilmesinin Nedeni	30
3.2	Seçilen Değişkenler ve Yöntem.....	30
3.2.1	Yaş Dağılımı.....	31
3.2.2	Cinsiyet Dağılımı.....	32
3.2.3	Eğitim Durumu	33
3.2.4	Medeni Durum.....	34
3.2.5	Çocuk Sayısı	35
3.2.6	Çalışma Statüsü	36
3.2.7	Çalışma Biçimi	37
3.2.8	Aylık Ortalama Gelir	38
3.2.9	Kaç Yıldır Görev Yapılıyor? (Kıdem).....	39
3.2.10	Çalışma Saati	40
3.2.11	Sendika Üyeliği	41
3.2.12	Dindarlık.....	42
3.2.13	Sağlık Durumu.....	43
3.2.14	Memnuniyet Düzeyi	44
3.3	Parametrelerin Anlamlılık Düzeyleri	45
 SONUÇ		 47
KAYNAKÇA.....		49
ÖZGEÇMİŞ		56

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1 Psikolog Araştırmalarında Memnuniyetin Ölçüm Şekillerinden Bir Örnek	6
Şekil 1.2 Genel Mutluluk Düzeyi, 2003-2014.....	12
Şekil 3.1 Yaş Değişkeni Yüzdeleri.....	32
Şekil 3.2 Cinsiyet Değişkeni Yüzdeleri.....	33
Şekil 3.3 Eğitim Değişkeni Yüzdeleri	34
Şekil 3.4 Medeni Durum Değişkeni Yüzdeleri	35
Şekil 3.5 Çocuk Sayısı Değişkeni Yüzdeleri.....	36
Şekil 3.6 Çalışma Statüsü Değişkeni Yüzdeleri	37
Şekil 3.7 Çalışma Biçimi Değişkeni Yüzdeleri	38
Şekil 3.8 Gelir Değişkeni Yüzdeleri.....	39
Şekil 3.9 Kıdem Değişkeni Yüzdeleri	40
Şekil 3.10 Haftalık Çalışma Saati Değişkeni Yüzdeleri.....	41
Şekil 3.11 Sendikal Üyelik Değişkeni Yüzdeleri	42
Şekil 3.12 Dindarlık Değişkeni Yüzdeleri.....	43
Şekil 3.13 Sağlık Değişkeni Yüzdeleri.....	44
Şekil 3.14 Memnuniyet Yüzdeleri.....	45

TABLolar LİSTESİ

Tablo 2.1 Davranışsal Yaklaşım ile Rasyonalist Yaklaşım Arasındaki Farkları	17
Tablo 3.1 Yaş Değişkenine İlişkin Frekans Tablosu	31
Tablo 3.2 Cinsiyet Değişkenine İlişkin Frekans Tablosu.....	32
Tablo 3.3 Eğitim Değişkenine İlişkin Frekans Tablosu	33
Tablo 3.4 Medeni Durum Değişkenine İlişkin Frekans Tablosu	34
Tablo 3.5 Çocuk Sayısı Değişkenine İlişkin Frekans Tablosu.....	35
Tablo 3.6 Çalışma Statüsü Değişkenine İlişkin Frekans Tablosu	36
Tablo 3.7 Çalışma Biçimi Değişkenine İlişkin Frekans Tablosu	37
Tablo 3.8 Gelir Değişkenine İlişkin Frekans Tablosu.....	38
Tablo 3.9 Kıdem Değişkenine İlişkin Frekans Tablosu	39
Tablo 3.10 Haftalık Çalışma Saati Değişkenine İlişkin Frekans Tablosu.....	40
Tablo 3.11 Sendika Üyeliği Değişkenine İlişkin Frekans Tablosu	41
Tablo 3.12 Dindarlık Değişkenine İlişkin Frekans Tablosu.....	42
Tablo 3.13 Sağlık Değişkenine İlişkin Frekans Tablosu.....	43
Tablo 3.14 Memnuniyet Değişkenine İlişkin Frekans Tablosu.....	44
Tablo 3.15 Parametrelerin Anlamlılık Düzeyleri Tablosu	46

ÖZET

Ana akım iktisat anlayışında “iyi oluş” kavramı daha çok iktisadi parametrelerle ilişkilendirilerek nesnel bir söylem üzerine oturtulmuştur. Bireylerin ve dolayısıyla toplumun yaşamdan memnun olma durumlarının, refah artışlarına paralel olacağı kanısı büyük ölçüde kabul görmektedir. Fakat son dönemlerde özellikle Davranışsal İktisat alanında yapılan çalışmalar, söz konusu iktisadi parametrelerin ötesinde bireyin yaşam memnuniyetini etkileyen başka bağımsız değişkenlerin olduğu yönündedir. Bu çalışmada yukarıdaki bilgilerin ışığında Antalya Havacılık Sektörü çalışanlarının memnuniyet analizi araştırılmıştır. Uygulanan anket yöntemiyle bireylere “bir bütün olarak düşündüğünüzde hayatınızdan ne kadar memnunsunuz?” sorusu sorulmuş, alınan cevaplar üzerinden kendilerine yöneltilen anket çalışması sonrasında memnuniyet düzeyleri çeşitli parametrelerle sorgulanarak istatistiksel temelli bulgular elde edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ana akım iktisat, davranışsal iktisat, yaşam memnuniyeti

SUMMARY

**LIFE SATISFACTION FROM THE PERSPECTIVE OF MAINSTREAM
ECONOMICS: A STUDY ON THE EMPLOYEES OF THE AVIATION SECTOR IN
ANTALYA**

“Well-being”, for the mainstream economics, has been established in an objective discourse by associating the term more with economic parameters. It has been greatly acknowledged that the individuals’ and thus the society’s life satisfaction is parallel to the increase in their well-being. Nevertheless, recent studies conducted especially in the field of Behavioral Economics suggest that besides the aforementioned economic parameters, there are also other independent variables which affect the individuals’ life satisfaction. In this study, employee satisfaction analysis of Antalya Aviation Industry has been reviewed in the light of the above information. In the questionnaire conducted, the question “How satisfied are you with your life when you consider it as a whole?” was asked, and based on their answers, their level of life satisfaction was examined according to certain parameters and thus statistical facts were obtained.

Keywords: Mainstream economics, behavioral economics, life satisfaction

ÖNSÖZ

Bu çalışma süresince desteğini esirgemeyen, enerjisini atom güllerinin açtığı katmerlere benzettiğim danışmanım Doç. Dr. Koray DUMAN'a, tez jürimde sunduğu katkılar ve ufuk açıcı önerileri için Yrd. Doç. Dr. Murat BELKE'ye ve tez jürimdeki katkılarından dolayı Prof. Dr. Ali KOÇ'a teşekkür ederim.

Sadece bu tez süresince değil, yeryüzünde nefes almaya başladığım ilk andan itibaren hep yanımda olan annem Rafiye ve babam Ahmet'e ve benden on yaş küçük olmasına rağmen, olgun olmak zorunda kalarak bana inceden yol gösteren kardeşim Cem'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Ben haber etmeden haberimi alıp, yedi yıllık yoldan kuş kanadıyla gelen dostlarım Çiko Erhan, Fito Müdür, Kobi Fuat, Güngün, Boris, At Yiğit, Tülülaylay, Levo, İsmael, Ayça, Taylan, Üskan ve çevirtmenim Emek Bacı'ya çok teşekkür ederim. Şu sıralar Afrika yollarında motoruyla yardım götürmekte olan Çiko Erhan'ın hakkı ödenmez.

Bu çalışmam boyunca her akşam yemeğimi hazır edip sabırla gelmemi bekleyen Veysel Abi ve Nuran Yenge'ye, ayrıca keyifli sohbetiyle yemeklerin tadını arttıran Ayşegül'e çok teşekkür ederim.

Ve alan araştırmam boyunca bana karşı çok içten ve sıcak davranan tüm Antalya Havalimanı çalışanlarına ve bu tezin baskı aşamasındaki tüm prosedürlerle ilgilenen Sosyal Bilimler Enstitüsü emekçilerine çok teşekkür ederim.

Son olarak, kaçak bir maceranın tam ortasında, tıpkı Beşiktaş gibi en çingene güzelliğiyle hayatıma hoş bir seda katan karadut pekmezine teşekkür ediyorum.

Can BAŞKAYA

Antalya, 2016

GİRİŞ

OMO SUM; HUMANI NIHIL A ME ALIENUM PUTO

«Ben bir İnsanı; ve İnsana Dair Hiçbir Şey Bana Yabancı Değildir»

(Publio Terenzio Afro)

“Yaşam memnuniyeti” kişinin sürdürdüğü hayatı bir bütün olarak olumlu değerlendirmesi anlamında kullanılmaktadır. Yaşam memnuniyeti yahut mutluluk felsefe ve edebiyatın eski ilgi alanlarından olmasına rağmen, bilimsel inceleme alanına tanım ve ölçme gibi sorunlar nedeniyle ancak geçtiğimiz yüzyılda girebilmiştir. Günümüzde bu konu, iktisat, sosyoloji ve psikoloji gibi sosyal bilimlerle tıp tarafından ele alınmaktadır. (Şeker, 2009, s.116)

Bir ülkede yaşayan bireylerin iyi oluşunun objektif kriterlerle belirlendiği varsayıldığında, çalışan ve yüksek gelire sahip olan bir kişinin mutluluğunun da daha yüksek olduğu beklenmektedir. Fakat son dönemlerde gelir düzeyi artan bireylerin ya da toplumların kişisel iyi olma hallerinin aynı oranda artıp artmadığı sorgulanmaktadır. Nesnel kriterlerin bireylerin mutluluğunu ve yaşam memnuniyetini açıklamada yetersiz kalıp kalmadığı ve farklı değişkenlerin mutluluk üzerinde ne kadar etkili olduğu incelenmektedir. Daha doğrusu bu durumun sorgulanması ihtiyacını ortaya çıkarmıştır.

Bu çalışmada öncelikle Neo-Klasik İktisat ve onun memnuniyet kavramına bakışı ardından Ana Akım İktisat’a bir tepki niteliğinde doğan Davranışsal İktisat ve onun Neo-Klasik İktisat’ı sorgulaması incelenmektedir. Söz konusu araştırma yapılırken sosyal bilimcilerin sıkça başvurduğu bir araştırma aracı olan anket yöntemi kullanılarak, bireylerin yaşam memnuniyeti ölçülmeye ve temsil edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca İktisat Bilimi’nin kurucusu olarak kabul edilen ve hala düşüncelerinin etkisinde kalınan önemli filozof Adam Smith ve teorilerden genişçe bahsedilmektedir.

Çalışmanın uygulama bölümünde yaşam memnuniyetinin belirli kriterlere göre (yaşanılan yer, cinsiyet..vs) farklılık gösterip göstermediği Antalya’daki havayolu çalışanlarına sorulmuş ve alınan cevaplar neticesinde istatistiki bilgiler yardımıyla açıklanmaya çalışılmıştır. Örneklem seçilirken Ana Akım İktisat’ın vitrin yüzü olan bir sektör olmasına ve konumu gereği sürekli gelişme eğilimi göstermesine dikkat edilmiştir. Zira gelir, statü ve çalışma koşullarının farklılık göstermesi nedeniyle memnuniyet beklentisinin çok farklı olabileceği düşünülmektedir. Bu da bizlere daha objektif ve bilimsel çalışma imkanı sağlamaktadır. Bugüne kadar sektörde sürekli müşteri ve yolcu memnuniyeti veya mutluluğu

üzerine araştırmalar yapılmış ancak sektör çalışanlarının memnuniyeti ya da mutluluğu konusu bakir kalmıştır.

Bu çalışmanın temel amacı, iktisadi veriler kullanılarak, bireylerin yaşamlarından duydukları memnuniyet ve mutlulukları üzerindeki etkisini sınamaktır. Bu bilgiler kapsamında müşteri ve/veya yolcuların yanı sıra sektör çalışanlarının da memnuniyetleri sorgulanmıştır. Bu doğrultuda yapılan çalışma ile gerek ulusal gerekse uluslararası literatürdeki eksikliğin giderilmesi amaçlanmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

YAŞAM MEMNUNİYETİ

1.1 Yaşam Memnuniyetinin Tanımı

Yaşam memnuniyeti; hem insanlardaki bireysel memnuniyeti hem de toplumsal olarak hissettikleri memnuniyeti kapsamaktadır. Yaşam memnuniyeti adı altında yapılan bütün araştırmalar bu şekilde iki grupta incelenerek sonuçlandırılmaktadır. Yapılan incelemelere göre bireylerin kişisel eğitimleri, çalıştıkları kurumlardaki konumları ve kişisel ilişkileri çok büyük oranda yaşam memnuniyetlerini etkilemektedir (Myers ve Diener, 1995, s.10).

Stombo ve Peterson (2003) çalışmalarında insanların yaşam standartlarının anlamlı ve kaliteli olması, aynı zamanda uğraşlarından zevk almaları, iş, aile ve sosyal hayat normlarının tatmin edici derecede olumlu olması gibi faktörlerin, insanların yaşam memnuniyetini etkilediği belirtilmektedir. Yaşam memnuniyeti, her ülkede ve her toplumda farklı bir şekilde tanımlansa da genelde bireylerin hayattaki en büyük hedefleri şeklinde ifade edilmektedir. Aslında, yaşam memnuniyeti ve yaşam mutluluğu hakkında kesin ve nesnel tanımlar bulmak neredeyse imkansızdır. Çünkü memnuniyet göreceli bir kavramdır ve kişiden kişiye değiştiği için her düşünürün fikri birbiriyle tutarlı olmayacaktır. Yaşam doyumu olarak da bilinen yaşam memnuniyeti kavramı bireyin sürdürmeye devam ettiği yaşamından ne kadar hoşnut olduğunu ifade etmektedir (Veenhoven, 1996,s.17).

Yaşam memnuniyeti üzerine yapılan çalışmalar ve literatürde, karışımıza en çok Aristo ve Farabi'nin düşünceleri çıkmaktadır. İki düşünür de mutluluk ve memnuniyet olgusunun insanda doğuştan bulunan yüce bir iyilik varlığı olduğu görüşünü paylaşmaktadır (Tokat, 2006,s.134-155). Tüm insanların mutluluğu aradığını belirten Aristo'ya göre yaşam memnuniyetini elde etmek, her şahsın elde edebileceği bir duygu olmaktan ziyade kişinin eğitimle ve bilinçlenmekle kazanılabileceği bir olgu veya duygudur (Büyükdüvenci, 1993, s.1).

Yaşam memnuniyeti, bir nevi kaliteli yaşam demektir. Yaşam kalitesi kavramı ile yaşam memnuniyeti kavramı birbiriyle paralel doğrultuda ilerleyen anlamlara sahip olgulardır. Bu olguların hayata geçiş tarihi 1960'lı yıllara dayanmaktadır. Bu kavramın hayata geçirilmesindeki amaç insan hayatındaki barınma, evlenme, eğitim, sağlık ve bunlar gibi zorunlu ihtiyaçların olumlu şekilde sonuçlanmasının önemiyle ilişkilidir. Ayrıca İktisat ve İstatistik bilimlerinde sıklıkla kullanılan çalışmalarda ilk akla gelen hayati örnekler olmaktadır (Dockery, 2003, s.10).

Bireylerin yaşam memnuniyetini ölçmek için çeşitli belirleyici yöntemlerin ve yöntemleri uygulayabilmek için bazı bulguların olması gerekmektedir. Söz konusu bulgular arasında: yaş, cinsiyet, meslek, stres, yaşam şekli, maddi durum, sosyal hayata katılım ve kişilik özellikleri gibi kişiden kişiye değişen birçok değişken örnekleri bulunmaktadır (Chow, 2005, s.140). İlaveten cinsel faaliyet, başarı, fiziksel faaliyet, doğa ile meşguliyet, okuma ya da müzik dinleme, beslenme ve içecek tüketimi gibi faktörlerin de yaşam memnuniyeti üzerinde olumlu etkilerinin bulunduğu dair araştırmalar yapılmıştır (Dockery, 2003, s4).

1.1.1 Bireyci Yaşam Memnuniyeti

Bireylerin yaşam memnuniyetlerini ölçmeden önce incelenmesi gereken iki ayırıcı durum bulunmaktadır. Bu da bireylerin yaşadıkları toplumun karakterini ve toplumun temel özelliklerini iyi anlamaktan geçmektedir. Bireyci toplumlarda ben duygusu ve önceliği olduğu için, yaşamın birçok alanında bireyler arası iletişim ve paylaşım çok azdır. Çünkü bu tip toplumlarda bireylerin sadece kendileri ve aileleri önceliklidir. Bundan dolayı da kendilerini hiçbir gruba ait hissetmezler ve kimseyle aynı amaçlar doğrultusunda yol almazlar. Bu yüzden bireylerin hissettikleri mutluluk ve memnuniyet duygusu, tamamen kendi hayatlarındaki başarı ve olumlu durumlardan kaynaklanmaktadır (Stephen, 1994, s.274).

Bireyci yaşam memnuniyeti algısı olan şahıslarda belirgin bazı temel özellikler bulunmaktadır. Bunlardan biri; şahısların hangi durumda ve hangi ortamda olurlarsa olsunlar kişisel çıkar ve hedeflerini, mensup oldukları bir grup varsa bile grubun çıkar ve hedeflerinden daha üstün tutup, kendi amaçlarına öncelik vermeleridir. Zira bu tarz yaşantılarda bireyler başka insanlara ihtiyaç duymamaktadırlar. Çünkü bu algıdaki bireylerin öncelikleri kendi zevkleri, heyecanları ve özgürlükleridir. Bunlar olumlu olduğu zaman memnuniyet yani haz duymaktadırlar (Solomon, 2004, s.527).

Bireyci toplumlarda, fertlerin kişisel talepleri önceliklidir. Markus ve Kitiyama (1991) bireyci toplumlarda yazılı olmayan kurallara uymama endişesi yaşanmadığını ifade edilmiştir. Yaşamda bireylerin mutlu olmadıkları ve strese girdikleri dönemler olmaktadır. Bu tarz dönemlerde bireyci şekilde yaşam gösteren insanlarda ve toplumlarda intihar vakaları daha fazla görülmektedir. İnsanları bu sonuca sürükleyen olumsuzlukların başında boşanmalar gelmektedir. Çünkü bireyci mantığında olan insanların sadece kendileri ve aileleri odaklı yaşamaları nedeniyle boşanma vakaları yine en çok bu tip toplumlarda görülmektedir. Evlilikleri sorunsuz devam eden bireylerde memnuniyet yüksekken, sorunlu olduğu durumda evlilik kolaylıkla bitirilebilmektedir (Diener ve Shuh, 1999, s.442).

1.1.2 Toplumcu Yaşam Memnuniyeti

Toplumcu yaşam memnuniyeti algısıyla yaşayan bireylerin, yaşadıkları toplumların kültürel değerlerinin, geleneklerinin, örflerinin etkisi altında oldukları, yaşamlarını da bu etki ve biz duygusuyla devam ettirdikleri görülmektedir. Böylelikle memnuniyet ve mutlulukları da bu unsurlara bağlı şekilde derecelendirilmektedir (Hofstede, 2000, s.209).

Hayatlarını mutlu bir şekilde sürdürmek için bireyler genellikle uzun dönemli ilişkiler ve yakın arkadaşlıklar kurmaktadır (Triandis ve Eunkook, 2002, s.137). Bu tür toplumlarda, bireylerin ben duygulu davranışlarının ve kişilik özelliklerinin ağır basmasından ziyade, toplumun çıkarları ve hedefleri doğrultusunda düşünüş ve biz davranış norm ve kuralları önemsenmektedir. Bu tip yaşama biçiminde ise bireylerin toplumlarda mensup oldukları grupların norm, çıkar ve hedeflerini kendilerinininkinden daha üstün tuttıkları gözlenmektedir (Harry, 2001, s.907).

Toplumcu yaşam algısı ve memnuniyet derecesi, bireysel tatminlerle değil; bireylerin grup içindeki ortak tatmini sonucu ortaya çıkmakta ve ölçülmektedir. Yani bireylerin mutluluk ve memnuniyet kaynağı, mensubu oldukları toplumun mutluluğuna, çıkarına, tatminine ve yaşam memnuniyetine bağlıdır (Cengiz ve Gegez, 2003, s.117).

Bireylere aile ve arkadaşlarından gelen sosyal destek, bireylerin stresli veya kötü günlerindeki bir tedavi gibi olumsuzlukları giderme aracı olarak görülmektedir. Bireylerin stresli olduğu dönemlerde ölçülmeyen fazla ilginin bireyleri kısıtladığı için zaman zaman onların yaşam memnuniyetlerini azalttığını söylemek mümkündür (Diener ve Shuh, 1999, s.442).

Toplumcu yaşam ve toplumcu memnuniyeti önemseyen bireylerde görülen ayırıcı temel özellik; bireylerin kişisel hedefleri ve çıkarlarına uygun olmayan durumlarda dahi, grubun çıkar ve hedeflerine uygun olacak şekilde fedakarlık göstermesi gruba üstünlük sağlamaktadır (Canlı, 2000, s.310).

1.2 Yaşam Memnuniyetinin Ölçülebilirliği

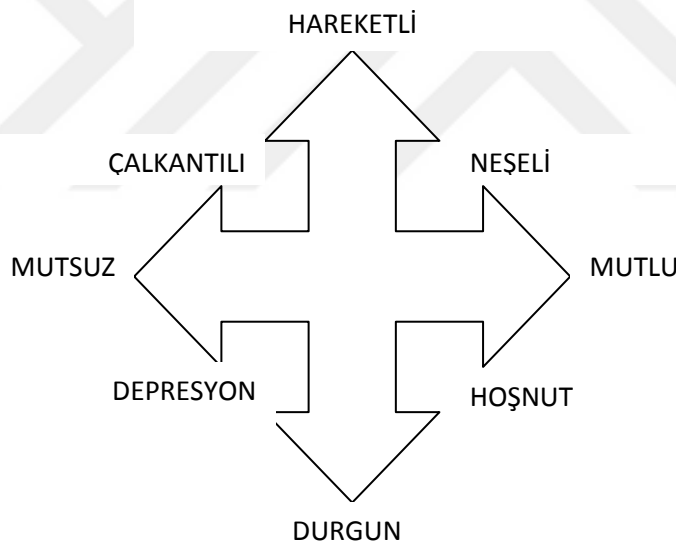
Yaşam memnuniyetinin ölçülmesi hususu uzun yıllardan bu yana tartışmalıdır ve göreceli bakış açılarıyla literatürde de yer edinmektedir. Araştırmacıların yaşam memnuniyetini ölçmede farklı yöntemler kullandıkları gözlenmektedir.

Genellikle bireylere direkt yapılan anketler aracılığıyla, sembollerle (yüz ifadeleri) ya da rakamlarla (1'den 5'e kadar numaralandırılmış) seçeneklerin sonucuna göre yaşam memnuniyetleri ölçülmektedir. Nitekim çalışmanın son bölümünde anket yöntemi kullanılarak bireylerin memnuniyetleri açıklanmaya çalışılmaktadır.

Öznel ve kişiden kişiye değişen mutluluk ve memnuniyet kavramları ve bu kavramların ölçülebilirlikleri çeşitli bilim dallarında tartışma konusudur. Örneğin nörologlar ve psikologlar, uzun yıllardır bireylerin yaşamları ve buna bağlı memnuniyetlerinin ölçümü üzerine çeşitli çalışmalar yapmaktadırlar. Nörologların elde ettikleri bilimsel bulgulara göre kişilerin memnun olup olmadıkları beyin aktiviteleri sayesinde anlaşılmaktadır (Schwartz ve Davidson, 1996, s.926).

Mutlu ve memnun yaşam süren kişilerin neşeli olduğu; mutsuz ve memnuniyetsiz yaşam süren kişilerin ise çalkantılı bir durumda olduğu incelemelere yansımaktadır. Laynard'ın (2005) çalışmasında durgun olan ve yaşamından memnun olmayan bireylerin depresyona girdiği dahası yaşamlarının daha da olumsuzlaştığı tespit edilmiştir.

Mutluluk ve yaşam memnuniyeti kavramları, bireylerin yaşamdan aldıkları doyum ve tatminin hayata geçirilmiş görünümüdür (Veenhoven, 1996, s.17). Yaşam memnuniyeti ölçümleri daha da derin araştırıldığında; bazı çalışmalarda insanlardaki gülme aktivitesinin ve türünün önemli rol oynadığı görülmektedir.

Şekil 1.1 Psikolog Araştırmalarında Memnuniyetin Ölçüm Şekillerinden Bir Örnek

Kaynak: Layard, 2005, s.21

Birbirinden farklı özellikte iki gülüş şekli olup, bireylerin yaşam memnuniyet ve mutluluklarını ölçme biçimlerinden biri olarak gösterilmektedir. Pan American tipi gülüş, memnuniyetten çok nezaket gösterme amaçlı ve neşeli bir gösterge sağlamak için ortaya çıkan bir gülüş biçimidir. Bu tamamen bireylerin denetiminde olan bir durumken, Duchenne gülüş tipi, bireylerin denetim ve kontrolünde değildir. Çünkü bu gülüş şeklinde insanda fiziksel olarak göz çevresindeki kasları büzülür, gözlerde hafif bir pırıltı belirir ve yanaklar yukarı doğru çekilir. İşte bu tip gülüş tarzı insanların değiştirebileceği bir denetimden çıkar. Çünkü

insanların en içten, gerçek ve pozitif gülüşü olarak tanımlanmaktadır. Duchenne gülüşünün fiziksel gerçekliğinin de bulunmasının nedeni; insan beyninin sol tarafındaki pozitif duyguların bulunduğu noktaya ilişkili olmasıdır (Cohn ve Schmidt, 2001, s.24).

1.3 Yaşam Memnuniyeti ve Algı Farklılıkları

Yaşam memnuniyeti algısı kişiden kişiye, araştırmacıdan araştırmacıya değişmektedir. Hem yaşam memnuniyeti ölçümünün, hem de algıların ne türde olması gerektiği halen tartışmalı bir mevzudur. Yapılan çalışmalarda, bazı bireylerin gerçek yaşamlarında sahip oldukları ve ideal beklentileri arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Bu incelemeler sonucunda bireylerin kendi yaşam memnuniyetleri, kendi yaşamları için algıladıkları mantık ve yöntemlerin gerçekleşmesi için kişisel standartları ve beklentileri kapsamında olduğu ifade edilmektedir (Campbell, 1976, s.125).

Bireylerin algıladıkları memnuniyet ölçütü, kişilerden hayatlarının nasıl devam ettiği ya da nasıl devam etmesini istedikleri şeklinde bilgiler edinildiğinde; onların algıları kolaylıkla tanımlanmaktadır. Kişilerin hayatta sahip oldukları ve neye sahip olmak istedikleri, neleri arzuladıkları da yaşam memnuniyeti algılarını gözler önüne sermektedir (Alex Michalos,1986, s.144). Bireylerin beklentilerini gerçekleştirebilme kapasiteleri, sahip oldukları beklentileri, geçmiş yaşantıları, idealleri, hissettikleri, arzu ettikleri; bireylerin memnuniyet hakkındaki görüş ve inanışlarını saptayan faktörlerdir (Joseph Sirgy, 1998, s. 456).

Bireyleri sınıflandırarak algılarının saptanacağı metot; bireyleri, evlilikleri, çocukları, iş ortamları, arkadaşlık ve sosyal ilişkileri, gelir düzeyleri gibi unsurlarla sınıflara ayırarak değerlendirme şeklindedir. Böylece tüm bu unsurlardan edinilen ortalama memnuniyete göre bireylerin yaşam algıları ve algılar arasındaki farklılıklar kolayca saptanmaktadır (Sousa ve Sonja, 2001, s.10).

Dünya Sağlık Örgütü (WHO), yaşam kalitesi ve insanların algısını “Bireylerin kendi yaşamlarının içindeki değer sistemleri, hedefleri ve standartlarına göre ilgilendikleri algılar bütünü” olarak ifade etmektedir. Dünya Sağlık Örgütünün de görüşü olan ve sıklıkla karşılaştığımız bu iddia; bireylerin algılarının birbirinden farklı olduğu ve çeşitlilik gösterdiğini belirtmektedir.

1.4 Yaşam Memnuniyetinin Demografik Parametreleri

1.4.1 Yaş ve Sağlık

Mutluluk ve yaşam memnuniyeti üzerine yapılan çalışmalar gösteriyor ki: belirli demografik değişkenler, bu kavramların ölçülmesini kolaylaştırmaktadır. İnsanların yaşlarına

bağlı değişen koşullar olduğu ve bu koşulların yaşam memnuniyetini büyük oranda etkilediği görülmektedir. Genelde yaşa bağlı olan bireylerin sağlık durumları olumsuzsa bireyi de mutsuzluğa ve umutsuzluğa sürüklemektedir ancak kişiler rahatsızlık ve mutsuzluk duydukları durumlara karşı adaptasyon sağlayarak, durumları olumlu hale getirerek mutlu olabilmektedirler. Örnek olarak kronik rahatsızlığı olan kişilerin mutluluk düzeyleri söz konusu adaptasyon süreci ile birlikte, olmaları gereken düzeyin üzerinde çıkabilmektedir. Çünkü bireyler kendilerine göre daha kötü durumda olan insanları görerek karşılaştırma yapıp, memnuniyet düzeylerini arttırabilmektedirler (Groot, 2000, s.403).

Sadece Türkiye şartlarında yaşa bağlı olarak bireylere bakıldığında, günümüzde yaşlı ve emekli nüfusun hızla artmakta olduğu görülmektedir. Türkiye, beklenti ve ihtiyaçların sağlanması için çok yol kat etmeyen ve aynı zamanda gelişmekte olan bir ülkedir. Ancak yine de son 5 yıldır bu konuda bireylerin yaşamı için önemli çalışmalar yapılmaktadır (Kurt, Beyaztaş ve Erkol, 2010, s.32).

1.4.2 Cinsiyet ve Medeni Durum

Cinsiyet açısından yapılan yaşam memnuniyeti araştırmalarında, genelde kadınların erkeklere göre daha mutlu olduğu görülmektedir. Plagnol ve Eastern (2008) yapmış oldukları çalışmada yine yaş değişkeninin de içinde bulunduğu mutluluk kavramı araştırmalarında gençken kadınlarda yüksek oranda görülse de, yaş ilerledikçe erkeklerden daha az mutluluk duyduklarını belirtmişlerdir. Özellikle iş hayatında erkeklerin üstünlüğü söz konusu olduğunda, erkeklerin memnuniyet oranı öne geçmektedir.

Evlilik ile öznel iyi olma arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunduğunu gösteren araştırmalar, evli kişilerin bekar, boşanmış, ayrı yaşayan ya da eşi ölmüş kişilere göre yaşamlarından daha memnun olduklarını göstermektedir (Eroğlu, 2013,s.88)

1.4.3 Gelir ve İş Olanakları

Gelir durumu ile memnuniyet ilişkisi literatürün önemli bir paradoksu olarak gösterilebilir. Easterlin Paradoksu'na göre, ekonomik büyüme insanların otonom harcamalarını yapabildikleri noktadan sonrasında mutluluğu arttırmamaktadır (Dumludağ, 2011, s.41). Zira gelir, bireylerin ilk etapta temel ihtiyaçlarını karşılaması faaliyetlerini sağlayan maddi unsurdur. Sonrasında bireyin sosyal ihtiyaçları hasıl olmaktadır. Bireyin gelir durumundan ayrı, sadece kariyerinin iyi bir noktada olması da kendisini memnun edebilmektedir. Bireylerin işsizlerle karşılaştırma yapması ya da daha sıradan konumda çalışanlarla karşılaştırma yapması bu hazzı arttırabilmektedir (Dumludağ, 2011, s.55)

İşsizlik ve gelir seviyesi cinsiyete göre incelendiğinde; Erkeklerin yaşam memnuniyeti, kadınlara oranla daha fazla değişkenlik göstermektedir. Yani geliri yüksek erkek, geliri yüksek kadından daha fazla mutlu olup, tam tersi durumda daha çok memnuniyetsizlik yaşamaktadır. Bu bulgunun şaşırtıcı olmamasının nedeni kadınlar üzerinde ev dışında çalışmaları için çok daha az toplumsal bir baskı bulunmasıdır. İstisna durumlar olmakla beraber, bu durum erkek bireylerin kimlik ve egolarının, kadınlara oranla fazla olduğu ve iş statülerine çok daha güçlü bir bağla bağlı olduklarını ortaya koymaktadır (Fujita ve Diener, 1991, s.427).

1.5 Mutluluk Ekonomisi ve İktisat Bilimindeki Yeri

“Mutluluk ekonomisi, bireylerin mutluluğunu artırıcı kamu politikalarının neler olabileceği üzerinde araştırmaların yapıldığı bir alandır . Aynı zamanda bireylerin mutluluk kaynaklarının belirlenmesi ve özellikle bu belirleyiciler arasında ekonomik değerlerin ne ölçüde ve nasıl etkili olduğunun tespiti de mutluluk ekonomisi başlığı altında incelenmektedir .” (Şeker, 2009, s.116)

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yapılan ülkeler arası ticari anlaşmalar, ekonomide küreselleşmeyi tetiklemiştir. Bu anlaşmalar, büyük bankalara ve büyük şirketlere daha fazla özgürlük tanımaktadır. Bundan dolayı da Türkiye, Çin, Rusya, ABD ve İngiltere gibi köprü görevi gören ülkeler, faaliyetlerin kolaylaşmasına olanak sağlamaktadır. Şirketlerin ve bankaların kazandığı bu özgürlükle, Gayri Safi Yurtiçi Hasıla'nın (GSYH) yani iş istihdamının arttığı görülmektedir. Yalnız bu durum yerel şirketleri olumsuz etki altına alabilmektedir. Yerel şirketler de, küreselleşmenin getirdiği olumsuzlukları dikkate alarak, yerel ekonominin canlanması adına çalışmalar yapmaktadırlar.

1.6 Yaşam Memnuniyeti ve Mutluluk Çalışmaları

Dünyanın her yerinde hayatın gerçeği olan mutluluk ve yaşam memnuniyeti duyguları, bu alandaki bütün uzmanların ilgi odağı olup, çeşitli incelemelerle, somutlaştırmak ve böylece sayısal ifadelerle kanıtlanma çabalarıyla birçok kaynakta karşımıza çıkmış bulunmaktadır.

1.6.1 Dünya'da Mutluluk Çalışmaları

Mutluluk hissi insandan insana değişen bir duygu olmakla kalmamakta, hangi standartlara göre gerçekleşeceği detaylarını da içermektedir. Bu yüzden hiçbir zaman bütün görüşler aynı doğrultuda olmamaktadır. Mutluluk üzerine Dünya'nın her yerinde yapılmış birçok çalışma bulunmaktadır.

Mutluluk ekonomisi alanında Richard Easterlin'in yazdığı makale olan "Easterlin Paradoksu" bazı sonuçları ortaya çıkarmıştır. Bu çalışmaya göre bireylerin ekonomik gelirlerinin ve ekonomik büyümenin ortalama mutluluk derecesiyle ilişkili olmadığı öne sürülmektedir. Easterlin'in (1974) çalışması ilgili çalışma bireylerin sadece temel ihtiyaçlarını karşılamak yönündeki çalışmalarla ülkede gayri safi yurtiçi hasılayı büyütme amacı dışına çıkıp, bireylerin gayri safi mutluluk hasılasını büyütme yönündeki çalışmalara yoğunlaşması yönündedir.

Günümüze yakın tarihlerde tekrar incelenen "Easterlin Paradoksu", 1974 yılında varılan sonucun tam tersi yönde bir değerlendirmeyle adından söz ettirmektedir. Wolfers ve Stevenson (2008) çalışmasında bireylerin hayatlarındaki ekonomik gelişmeyle mutlulukları arasındaki ilişkiyi incelenmiştir.

Mutluluk ekonomisi alanındaki diğer bir düşünce öncüsü Bentham'dır. Bentham (1996) "yararcı felsefesi" adı altında savunduğu görüşü; bireylerin iyi hislerinin ve kötü hislerinin sayısal olarak toplamının ölçülebileceği şeklindedir. Seligman (2002) incelediği mutluluk çalışmalarında "Gerçek Mutluluk" adlı eserle bireylerin mutluluğunun hayattan aldıkları haz, ailelerine, duygusal ilişkilerine ve işlerine, hobilerine duydukları bağlılık şeklinde ifade etmiştir.

Mutluluk ve mutluluk ekonomisi alanındaki önemli bir diğer çalışma da Princeton Üniversitesinden Nobel ödüllü bilim adamlarından Daniel Kahneman tarafından mutluluğun ölçülmesi için yöntemlerin geliştirilmesidir. Kahneman (1999) çalışmasında bireylerin günlük yaşantısı üzerinde ölçülmesi amaçlanan yöntem; bireylerin bir gün önceki yaşamlarında hissettikleri duyguları 1 ile 7 arasında puanlamaları istenerek, deneyimlerinin kendilerinde yarattığı duygusal yoğunluğu ortaya çıkarmayı hedeflenmektedir.

Minnesota Üniversitesi uzmanlarından David Lykken; bireylerin yaşamlarından duyduğu memnuniyetin ya da memnuniyetsizliğin genlerle ilişkili olduğunu vurgulamıştır. Bunu ispatlamak isteyen Lykken (1999) Minnesota'da doğan 4000 ikizle ilgili bilgileri toplayarak, yaptığı analizlerle genlerin yaşam memnuniyeti üzerinde yüzde 50 etkisi olduğunu saptamıştır. Lykkenin incelemesine benzer bir çalışma da California Üniversitesi bilim adamlarından Sonja Lyubomirsky (2004) ve ekibinin analizlerinin sonuçlarına göre bireylerin iş, aile ve sosyal hayatları, yaşam mutluluklarını yüzde 10, genetik özellikler yüzde 50 ve davranışlar yüzde 40 etkilemektedir.

West of England Üniversitesi akademisyenlerinden Dylan Evans (2002) ise "Duygu: Duyarlılığın Bilimi" adlı eserinde insanların gerçek mutluluğunun hayatlarındaki köklü değişimler sonucu gerçekleştiği yönünde bir fikir öne sürmektedir.

Deakin Üniversitesi'nden Liz Eckerman'ın (2006) Avustralya'da yaklaşık beş yıl süren analizinde, 23 bin kişi ile araştırma yaparak; zengin semtlerde lüks hayat süren insanların; yoksul semtlerde oturup fakirlik çeken insanlardan daha mutsuz olduğu sonucuna varmıştır.

Almanya'nın Bonn Üniversitesi'nde yapılan başka bir araştırmaya göre ise, bireylerin ekonomik durumunun iyi olması direkt bir mutluluk sağlamamaktadır. Daha çok, ekonomik durumları diğer insanlara oranla iyi ise mutluluk duydukları saptanmıştır. Ayrıca, Falk ve Knell (2004) Avrupa'da bireylerin gelirlerinin artmasının yaşam mutluluğuna değil de yaşam kalitesine katkı sağladığı elde edilen analiz sonuçları arasındadır.

Kral Wangchuck, bilim insanı Easterlin (1974) görüşüne paralel olarak, ülkelerin birbirleriyle olan karşılaştırmalarında, gayri safi milli hasıladan çok gayri safi milli mutluluk değerine bakılması gerektiğini söylemiştir. Kişi başına gelirin yaklaşık 750 Dolar civarında olduğu bu ülke, son dönemlerde yapılan mutluluk araştırmalarında dünyada sekizinci mutlu ülke olarak sıralamalarda yer almaktadır (Şeker, 2009, s.120)

Gayri Safi Milli Mutluluk kavramı incelenecek olduğunda; bir ülkenin ekonomik olarak büyümesi, ulusal kültürlerin de koruyup geliştirilmesi, çevrenin korunması ve sorumluluğunu bilen merkezi ve yerel yöneticilerle yaşamın sürdürülmesi şeklinde ifade edilebilmektedir. Gayri Safi Mili Hasıla kavramı ise; bir ülkedeki üretimlerin toplam değerini gösteren bir değerdir. Daha açıklayıcı bir şekilde, bir ülkede üretilen mal ve hizmetlerin toplamının piyasa değeriyle birlikte ifade edilidir (Şeker, 2009, s.120-121)

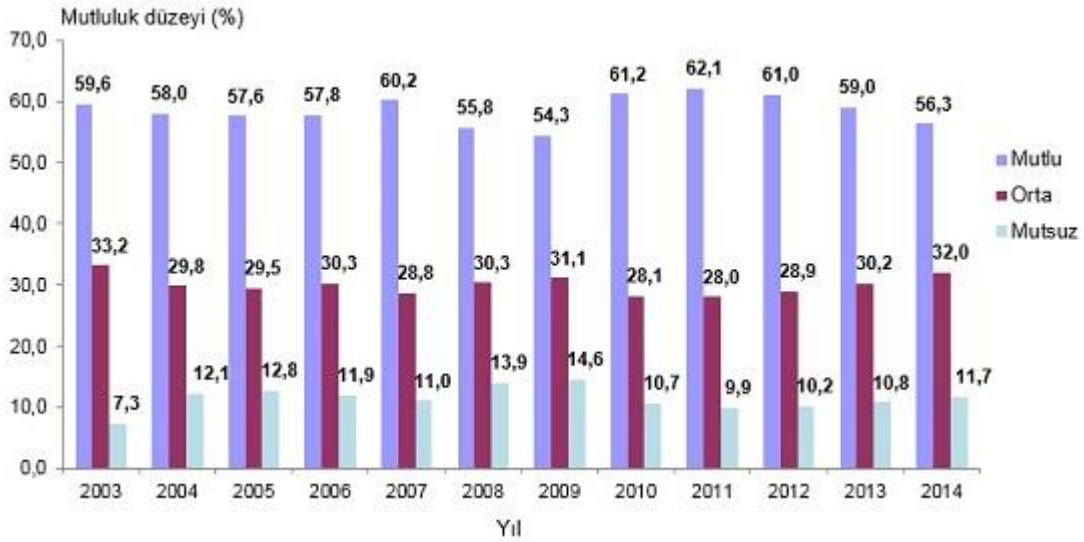
Günümüzde mutlulukla ilgili dünya çapında yapılan araştırmalarla, hangi ülke insanının ne kadar mutlu olduğu belli derecelendirmelerle açıklanmaktadır. Dünyanın ilk mutluluk haritasını literatüre kazandıran Adrian White (2007) yapmış olduğu çalışmada 20.000 civarı deneğin katılımıyla ülkeleri mutluluk derecelerine göre sıralandırmıştır. Bu bulgular çerçevesinde sırasıyla en mutlu ülkeler; Danimarka, İsviçre, Avusturya, İzlanda ve Bahamalar olurken, en mutsuzlar yine sırayla, Burundi, Zimbabve ve Kongo şeklinde açıklanmaktadır. Diğer gelişmiş ülkelere bakıldığında ABD 23., İngiltere 41., Almanya 35., Fransa 62. ve Japonya 90. sırada yerini almıştır. Ayrıca Çin'in 82., Hindistan'ın 125. ve son olarak Türkiye'nin de 133. sırada olduğu belirtilmiştir.

1.6.2 Türkiye'de Mutluluk Çalışmaları

Türkiye'de yaşam memnuniyeti araştırmasının ilki 2003 yılında Hane Halkı Bütçe Anketi'ne ek olarak gerçekleştirilmiştir. 2004 yılından itibaren de bu çalışma "Yaşam Memnuniyeti Araştırması" adı altında bağımsız olarak uygulanmaktadır. Sayıları yıldan yıla değişen bireyler ile yüz yüze görüşmeler yapılarak veriler toplanmakta ve araştırma düzenli olarak her sene gerçekleştirilmektedir. İller ve bölgeler arası farkları tespit etmek amacıyla il bazlı çalışmalara ise 2013 senesi itibariyle geçilmiştir (TÜİK, 2014)

İl düzeyinde yaşam memnuniyeti araştırması ise ilk kez 2013 yılında gerçekleştirilmiştir. Bu araştırmaya göre en mutlu il Sinop, en umutlu il Balıkesir, sağlık hizmetlerinden en yüksek memnuniyet duyan il Isparta, ulaşım ve eğitim alanındaki hizmetlerden en yüksek memnuniyet duyan il Afyonkarahisar, çöp toplama hizmetinde en

yüksek memnuniyet Eskişehir iken, kanalizasyon hizmetinden en memnun il Kastamonu'dur. İlavenen engellilerin yaşam kolaylığı ve fakirlere yapılan hizmet konusunda en büyük memnuniyetin de Manisa ilinde olduğu saptanmıştır (TÜİK,2013).

Şekil 1.2 Genel Mutluluk Düzeyi, 2003-2014

Kaynak: TÜİK, Yaşam Memnuniyeti Araştırması, 2014

TÜİK' in yapmış olduğu bu araştırmalarla amaçladığı durum, bireylerin yaşamlarında öznel mutluluk algılarını keşfetme, sosyal güvenlik, eğitim, gelir, adalet, ulaşım, kişisel gelişim, gıda, giyim vb alanlardaki memnuniyetlerini ölçmek ve yıllar geçtikçe değişimi incelemektir. TÜİK'in araştırmada yöntem olarak kullandığı yüz yüze anketlerde, örneklem tespiti ve yüzde değerler büyük önem taşımaktadır. (TÜİK, 2014)

Türkiye'de yapılan bu araştırmada soru kağıdında yer alan değişkenler yine dünya çapındaki uygulamalar ışığında belirlenmiştir. Bunlar:

- Hane halkı Yaşam Koşulları
- Bireysel Mutluluk ve Memnuniyet
- Kamu Hizmetlerinden Duyulan Memnuniyet
- Beklenti, Kişisel Gelişim ve Umut
- Değerler
- Avrupa Birliği Üyeliğine Bakış

İKİNCİ BÖLÜM

DAVRANIŞSAL İKTİSADIN ANA AKIM SORGULAMASI

Ekonomiyi etkileyen unsurlardan sayılan birey psikolojisi, rasyonel birey kavramını yıkararak davranışsal iktisadın temellerini atmıştır. Günümüzde de önem taşıyan bu kavram detaylı olarak incelenmelidir.

2.1 Davranışsal İktisat Tanımı

Dünyanın her yerinde mutluluk ölçümü araştırmaları yapılırken, bu araştırmaların belli bilim alanları ışığı doğrultusunda yapılması daha gerçekçi sonuçlara ulaşılmasını sağlamaktadır. En popüler alanlardan biri de iktisat dalıdır. Çünkü insanların mutluluk ölçümleri, insanların sağladığı fayda kavramının ölçülmesiyle doğrudan ilişkilidir. Bu tarz araştırmalar hem ekonomi hem de psikoloji dalının birleşmesiyle yapılmaktadır (Eser ve Toigonbaeva, 2011: s.288)

Davranışsal iktisat terimi, ilk yıllarda iktisat teorisinin açıklayıcı ve tahmin edici gücünü artırmak için, psikoloji ile beraber sosyolojiden ve antropolojiden yararlandığı iddia edilirken, son yıllarda psikoloji ile etkileşim halinde olduğu düşünülmektedir (Angner ve Loewenstein, 2010,s.1).

Davranışsal iktisat, özünde inanca dayalı olup, psikolojik temelli fakat ekonomik bir analizle tahmin yapılan bir yöntemdir (Camerer ve Loewenstein, 2002, s.2). Tanımdan da anlaşılacağı gibi psikoloji ve ekonomi biliminin birleşmesiyle oluşan davranışsal iktisat, aynı zamanda piyasada, ekonomi uzmanlarının çalışmalarıyla ve insani kısıtları incelemeleriyle gelişim göstermektedir (Sendhill ve Thaler, 2004,s.1).

Ana akım iktisat olarak da adlandırılan Neo-Klasik İktisat, bilindiği üzere iki önemli temel üzerine dayanmaktadır. Bunlardan ilki; belirli düşüncelere dayalı rasyonel birey ve ikinci ise, yapı taşı statik olan kolektif bir denge olarak, arz ve talep uyumsuzluğu sorununun fiyat tarafından çözümlendiği ekonomi tarzıdır. Bu dengeye Walras Dengesi de denilmektedir (Walliser, 2004,s.183).

Bireylerin mutluluk ve yaşam memnuniyetlerinin, çeşitli alan araştırmaları ile ölçüldüğü daha önce de ifade edilmiştir. Bu araştırma yöntemlerinden biri anketlerdir. Bu anketlerde bireylere sıralı sorular sorulmakta ve bireylerin mutlulukları, yaşam memnuniyetleri ölçülmektedir. Bireylere sorulan sorularla bireyler, kendi memnuniyetlerini puanladıkları bir analiz yapmaktadırlar. Yapılan alan araştırmalarında bireylerin sadece mutlulukları ve yaşam memnuniyetleri ölçülmekte aynı zamanda anketlerde mevcut diğer

sorular ile mutluluğu ve yaşam memnuniyetini belirleyen faktörler de elde edilmektedir. İlaveten araştırmanın son bölümünde, sosyal bilimcilerin sıkça başvurduğu anket yöntemi vasıtası ile bireylerin memnuniyetleri ve onu etkileyen faktörler araştırılmıştır.

Ana Akım İktisat bilimcileri, genellikle alan olarak; gelir, fiyat, harcanan tutar, tasarruf ve yatırım kavramları arasındaki ilişkiyi analiz eder. Davranışsal iktisat bilimcileri ise; insanların motivasyonları, davranışsal tutumları ve yaşamdan beklentileri gibi psikolojik faktörlerini incelemelere dahil edip, yatırım, fiyat, tasarruf ve harcama kavramlarını analiz ederek insan davranışlarını inceler (Katona, Harris, 1978, s.14).

Geleneksel iktisatta sayısal ve gelecekteki olasılıklı veriler ele alınıp teori oluşturulurken, davranışsal iktisatta gözlem ve deney içerikli incelemeler yapılmaktadır. İktisat teorisinin geleneksel metotları ile davranışsal iktisadın metotları arasındaki temel fark, iki bilimsel yöntemin uygulayıcılarının mantık kümesinde bulunabilir. Mesela, teorikle ilgilenen iktisatçılar sürpriz detaylardan hoşlanmaz, davranışçı iktisatçılar ise şaşırmaktan hoşlanırlar (Katona, Harris, 1978, s.14).

Davranışsal iktisat, geleneksel iktisatla bağlantılı bir şekilde ilerlemektedir. Çünkü geleneksel iktisattaki fayda teorisi, davranışsal iktisatta anlam ve yorum bulmaktadır. Tam tersi durumda fayda yetersizse; beklenen fayda teorisi başarısız demektir. Beklenti teorisi, iktisatta kayıpları ve kazançları birbirinden ayıran bir sistemdir. Thaler (1980) ekonomik unsurların farklı kayıp ve kazançlarla değerlendirilmekte olduğunu belirtmiştir.

Tüketici teorisinde talep, para miktarına ve fiyatlara bağlıdır ancak sahip olma bileşenine bağlı değildir. Aslında sahip olma isteğiyle, ekonomik faktörler varlığı artıran unsurlardır. Abartılı indirgeme, geleneksel iktisadın dönemler arası seçim teorisine atıf yapmaktadır. Bu teori, ekonomik aktörlerin uzun vadeli faydalarına ters düşen seçimleri yapabileceklerini anlatır. Sosyal tercihler düşüncesi ise, oyuncuların sadece diğer oyuncuların maddi sonuçları hakkında değil aynı zamanda onların karakteriyle de ilgilendiğini açıklar (Pesendorfer,2006, s.712- 713).

Davranışsal iktisadın, ekonomik oluşumları incelerken birinci yöntemi gözlemlere dayansa da, psikolojik aşamaların insan davranış ve tercihlerini nasıl etkilediğini direkt ölçmek mümkün değildir. Kontrolün az olduğu alanlardan elde edilen bilgiler, davranışsal iktisadın sorularına yetersiz kaldığı için kontrollü bir şekilde elde edilen ve hususi özelliklerin ayrıştırılabileceği deneysel yöntemlerle elde edilen veriler daha bilgilendirici olmaktadır. Dolayısıyla, davranışsal iktisadın en önemli test etme stillerinden biri deneysel yaklaşımlardır (Akın, Urhan, 2009, s.13).

Sonuç olarak davranışsal iktisat, iktisadi analizlerde gerçekçiliği ön plana çıkarmak için psikoloji ile desteklenen bir yöntemdir. Davranışsal iktisat, standart karar verme

sürecindeki sapmaların, standart olmayan tercihler, doğru olmayan inanışlar ve sistematik yanlışlıklar olduğunu ileri sürmekte ve rasyonellik varsayımına alternatifler önermektedir (Camerer ve Loewenstein, 2004, s.3).

2.1.1 Davranışsal İktisatta Rasyonelite Kavramı

Davranışsal iktisadın, daha önceleri dışlanmış olan bilinç, bilinçdışı ve his gibi kavramları da iktisada dahil ederek farklılık yarattığı ifade edilmektedir. Günümüzde iktisat alanında sadece ampirik verilerin ve standart rasyonelite varsayımlarının gerçekçi olmadığı ortaya konmuştur. Davranışsal iktisadın, sınırlı rasyoneliteyi tanımlamak ve bireylerinin sadece kendini düşünmek yerine sosyal bir varlık olarak diğer bireyleri de düşünerek ve hatta piyasa düzeni içindeki bütün kavramların etkileşimleriyle birlikte faaliyet gösterdiği görülmektedir (Earl, 2005, s.913).

Sistematik yanlışlar yapabilen kişiler, sınırlı zamanda kârı, faydayı ve maliyeti doğru hesaplayabilmek adına kısa yollara başvurarak, tatmin edici bir sonuca ulaşmayı hedefler. Bu, zamandan tasarruf sağlarken, kararın maksimum seviyeden sapmasına da neden olabilmektedir. Sınırlı rasyonel kavramı, bireylerin karar alma sürecinde, bahsedilen kısa yolları kullanarak, hesaplarında oluşan olumsuz yöndeki sapmaları ifade etmektedir. Elbette ki, belirsizlik ortamında karar alma süreci, yenilik ve gelişmelerle de sonuçlanabilmektedir. Sınırlı rasyonelitenin uygulanmasının temel nedeni, bilginin yetersiz olması ve karmaşık problem seti ile karşı karşıya kalma durumudur (Santos, 2010, s.7-8).

Bireylerin iş yaşamında, işbölümü ve uzmanlaşma gibi süreçlerin de etkisiyle, bilgi işleme süreci de etkilenmektedir. Bu durumda, aktörler, iletişim ağları ve karşılıklı bilgi alışverişiyle oluşan açıkları kapatabilecekleri gibi, hayal güçlerini ve hislerini de kullanabilmektedirler. Bu dikkate değer hayal gücüyle birlikte, belirsizlik ve bilgi eksikliği yenilikleri de beraberinde gelebilmektedir (Earl, 2005, s.913). Bu belirsizlik zamanında, bireyler beklenmedik olaylar neticesinde tekrar mental dengesini sağlayabilmek için çaba göstermekte ve mental dengenin tekrar sağlanması için, bilgi gelişimiyle yenilik kazanmaktadırlar (Alada, 2000, s.17).

Sınırlı rasyonelitenin geçerliliğini koruması ve artması için, teorik tahminlerden sapma gösteren davranışların ampirik olarak gözlenmesi gerekmektedir. Rasyonelite, varsayımlarıyla ortaya çıkan karakteristik sorunları içerebilmektedir (Winden, 2007, s.2).

Rasyonel bireylere ait varsayımlar aşağıda sıralanmıştır:

- Rasyonel bireyler; sınırları belirli, doğru tanımlanan ve durağan tercihlere sahiptirler.
- İndirgenmiş fayda teorisine göre, gelecek zamanda üssel azalan faydaya sahiptirler.

- Rasyonel bireyler elde edilen çıktı seviyesine göre tercihlerini analiz ederlerken, seviyelerde oluşabilecek değişimleri göz ardı ederler.
- Bireylerin bekledikleri maksimum fayda, onların kararlarının itici gücüdür.
- Onlar, başkalarını düşünmeyen, kendi çıkarlarına düşkün ve bencil bir karaktere sahiptirler.
- Düşünceleri ve bilgileri araçsal bir deneyimdir,
- Bayes kurallarına göre bilgiyi işler ve olasılık hesaplarlar (Rabin, 2002, s.4).

İfade edilen rasyonalizmin kuvvetli varsayımlarından biri olan Bayesyen hesaplama, bir başka sapmaya da sebebiyet vermektedir. Bayes teoremine göre hesapçı bireyler, geleceğe yönelik hesaplamalarını birtakım istatistiki hesaplamalara göre yürütmektedirler. Bu teorem yeni bilgilerle, olasılık değerlerini tekrardan güncellemektedir. Bu güncelleme esnasında yeni bir bilgi elde edilmemektedir. Camerer ve Loewenstein(2002) çalışmalarında hesapçı bireylerin, Bayes kurallarını ihlal ederek yanlış hipotezler oluşturmakta ve yanlış bilgiler kullandığından sapmaların fazla olabildiğini belirtmişlerdir.

Bayes teoremi $P(A/D) = P(D/A) \cdot P(A) / P(D)$ A şekli bir hipotezi ifade ederken D, yeni bir kanıttır. $P(A/D)$ ise, D' nin gözlenmesiyle A'nın ortaya çıkması anlamına gelmektedir. $P(A)$, A' ya olan inancı ifade etmektedir (Camerer, 1999, s.96).

Hesaplamalar çok zor gözükme bile, birey karar verirken yanlarında sürekli hesap makinesi taşıyamayabilirler. Ayrıca rasyonel düşünceleriyle hareket etmek ve yeni bilgileri hesaba katmamak, başlı başına hatalı sonuçlar ortaya koymaktadır. Halbuki yeni bilgiler ile sürece dahil olunması, önceden sahip olunan bilgilerle yeni bilgilerin değerlendirilmesi, sınıflandırma ve yorumlama tekniklerinin kullanılmasıyla, hesaplarda daha farklı bir ivme kazanılmaktadır (Camerer ve Loewenstein, 2004, s.9).

Bu alanda yapılan analiz ve gözlemlerde, tüketici alışkanlıklarında ya da bireylerin yaptıkları yatırımlarda basit hatalara rastlanılmaktadır. Kendilerini rasyonel olarak nitelendiren bireyler, hislerini kontrol etmekte zorlanırken, duydukları aşırı güven sebebiyle doğru bilginin noksanlığını görmezden gelerek yatırımlarına devam edebilmektedirler (Mullainathan ve Thaler: 2000,s.5). Sadece bireylerin kredi kartı kullanımından dahi bu kanıyı görmek mümkündür. Çünkü bu düşüncedeki bireyler istek ve ihtiyaçlarını ayırt edemeden harcama yapmaktadırlar.

Tablo 2.1 Davranışsal Yaklaşım ile Rasyonalist Yaklaşım Arasındaki Farkları

Rasyonalist Yaklaşım	Davranışsal Yaklaşım	Psikolojik Altyapı
Tanımlanmış Tercih	Ters seçim, zamanlar arası uyumsuzluk	Referans bağımlılığı, çerçeve etkisi, erteleme
Belirsizlik Altında Karar verme; Beklenen Fayda Teorisi	Beklenti Teorisi; Toplamsal olmayan karar ağırlığı	Psiko fizik uyum; kayıptan kaçınma, zihinsel muhasebe, doğrusal olmayan
Denge; Karşılıklı en iyi cevap	Öğrenme, evrim-gelişme	Genelleştirilmiş Destek
İndirgenmiş Fayda	Hiperbolik İndirgeme	Doğrudan Mevcut olan için tercih
Kendi Ödemesini maksimize etmek (payoff fırsat)	Sosyal Fayda	Karşılıklı hareket etme, eşitsizliği sevmeme

Kaynak: Camerer ve Loewenstein, 2002: s.4

Hesapçı bireyler, bir başka analizin incelenme sonucuna göre de, kendilerine çok güvendiklerinden dolayı kontrolden uzaktırlar. Mesela bir konuda ödeme yapabileceklerine aşırı güvendiklerinde bile iflasa sürüklendikleri gözlenmiştir (McAuley, 2010, s.4)

“Riske duyarsızlık ve maksimizasyon anlayışı temelinde kurulmuş olan indirgenmiş faydaya göre, zamanlar arası tercihlerde, doğrusal ve durağan olan belirli ve kesin bir indirgemenin olduğu varsayılmış; elde edilecek çıktılarının, zaman içindeki durumları değil, şimdiye göre ne kadar uzaklıkta olduklarına odaklanarak tercih edildiği öne sürülmüştür. Örneğin, bugünden, iki hafta sonraki bir çıktının tercihi ile dört hafta sonraki çıktının tercihi, aynı oranla karşılaştırılmaktadır. Dolayısıyla, indirgenmiş fayda, yakın zamanda elde edilecek olan çıktıya, hemen elde edilecek çıktının tercih edilmesini ve yine daha ileri bir zamanda elde edilecek çıktılar arasında, çıktının neden ötelendiğini açıklayamaz.” (Hatiboğlu, 2012, s.8)

Rabin (2002) rasyonel bireylerin hesapladıkları yöntemlerin sapmaya uğrayabileceğinin aşikar olduğunu belirtmiştir. Ayrıca bu durumu zamana benzetmektedir: zaman aslında, saat dilimleri ve takvim yaprakları gibi ölçülebilirlikten öte bireylerin algısıyla alakalı bir durumdur (Rabin, 2002, s.14.) Bu örnekte, zamanlar arası tutarlılık sağlayabilmek için tercihler; sabit ve iyi tanımlanmış olmaktan çıkıp, değişkenlik göstermektedir. Dahası, bu değişkenlik sadece 90 gün sonrası ile yarın arasında değildir. Bu durum tek boyutlu olmaktan çok dinamik değişkenlere bağlı olarak değişen ve karar verilen bir süreçtir. Her ne kadar tercihler mutluluktan yana olsa da, gün içindeki ruh halimiz veya içinde bulunduğumuz saat dilimi bile karar alma sürecini etkilemektedir (Alada, 2000,s.20).

Sonuç olarak ifade edilmek istenen durum; rasyonalite varsayımındaki hesapçı ve akılcı bireylerinin aksine; davranışsal iktisattaki bireylerin hesapladıkları ampirik verileri ve anormallikleri saptayarak, sınırsız rasyonalitenin karşısına sınırlı rasyonaliteyi getirmek iktisat

tarihinde önemli bir yeniliktir. Yani düşünce ve davranışların sosyal boyutu, yine bireylerin rasyonel karar vermesini engellemektedir. Bir grup içinde yer alan birey, bu gruplarla homojen ve tek tip bir düşünce ile grupça aşırı güvene kapılabilmekte ve bilgi sinyallerini sürü psikolojisi dahilinde yürütebilmektedir. Bireyler, tek başına karar verirken aksini düşünse bile, gruba uyan birey haline geldiklerinde, tekil kararı neticesinde oluşabilecek bir zararı göze alamadığından gruba uymayı daha güvenli bulabilmektedir (Lewis, 2010,s.129)

2.1.2 Davranışsal İktisadın Tarihçesi

Neo-Klasik iktisadi teorilere tepki olarak ortaya çıkan davranışsal iktisadın 20 yüzyılda ortaya çıktığı ifade edilmektedir. Psikolojik temelli çalışmalardan oluşan davranışsal iktisat terimi ilk kez 1957-1958 yıllarında kullanılmaya başlanmıştır (Angner ve Loewenstein, 2006,s.1).

Bu okulların en mühim isimleri olarak Herbert Alexander Simon, George Katona,D.M. Lamberton ve Peter Earl anılabilir (Sent, 2004, s.740). Mevzu bahis okullarla birlikte Tibor Scitovsky, James Duesenberry, HarveyLeibenstein ve Richard Easterlin gibi iktisatçılar da farklı yollardan iktisat araştırmalarını psikolojik temellere oturtmaya çalışmışlardır. Ayrıca Alman iktisatçılardan, davranışsal kamu finansmanı konusunda vergi ve insan psikolojisi arasındaki ilişkiyi araştıran Günter Schmölders ile konjonktürteorisinde psikolojik faktörleri araştıran W.A. Jöhr de sayılabilir (Frey ve Benz, 2002,s.11).

Davranışsal iktisat alanındaki diğer bir öncü iktisatçı Herbert A. Simon'dur. Simon, bireyi tatmin eden davranışları “optimizasyon yapılmasının olanaksız olduğu veya optimizasyonun hesaplama maliyetine katlanmak istemeyen karar alıcıların, optimal alternatif yerine, kendilerini en fazla tatmin eden alternatifi seçmeleri” olarak tanımlamaktadır (Simon, 1955, s.112-113). Ayrıca Simon tarafından incelenen bir diğer kavram “sınırlı rasyonellik” kavramıdır. Bu kavramın gerekleri gibi davranmak, son derece karmaşık problemlerin çözümünün sağlanmasını gerektirmektedir. Fakat bu karmaşık problemlerin formüle edilmesi ve çözülmesinde insanoğlunun zihin kapasitesinin sınırlı kaldığı vurgulanmaktadır.

Sigmund Freud'un 1911 yılında yazdığı, “Zihinsel İşleyişin İki İlkesi Üzerine Formülasyonlar” makalesinde vurguladığı “gerçeklik ilkesi” ve “haz ilkesi”, Simon'un “tatminler kuramı” ağırlıklı çalışmalarıyla gelişme gösteren ve davranışsal iktisadı ortaya çıkaran bir süreç olmuştur (Önder, 2004,s.56).

Davranışsal iktisadın temelleri Adam Smith'in 1759 yılında yayınladığı “TheTheory of Moral Sentiments” adlı çalışmasına kadar dayanmaktadır. A. Smith, bu yayınında bireysel davranışın psikolojik ilkelerini belirtmiştir. A. Smith'in yayınının bazı kısımları bireysel tercih ve kararların yönleri ile ilgilidir. Burada zarardan çekinme, zamanlar arası seçim ve

aşırı özgüven olguları araştırılmıştır. Davranışsal iktisat, geniş çapta tartışmalara konu olmuş bir özellik taşımaktadır. Davranışsal iktisatla önem kazanan bir diğer ilgilenilen durum, bireylerin toplumsal ortamlarda ortaya çıkan tercihleridir. Bu noktaya odaklanan bazı iktisatçılar, bireylerin yaptığı fedakârlıklar ve adalet olgusu gibi, bunun yanında piyasalarda güvenin nasıl oluşturulacağı gibi olgular da önem kazandırmışlardır (Ashraf, Camerer ve Loewenstein, 2005, s.132).

Zamanla davranışsal iktisadı körelten ve psikolojik tavırların önemini yitiren bazı yöntemler önem kazanmaya başlamıştır. Mesela iktisatta maksimizasyonların belirlenmesi veya faydayı ölçebilmek için yoğun matematik hesaplamaların kullanılmaya başlanması bu duruma en büyük örneklerden bazılarıdır.

20. Yüzyılda iktisatçılar, iktisadın doğal bilim olabilirliliğini araştırıp, tartışırken; psikoloji bilimi gelişmekte olan ve çok bilimsel olmayan bir alandı. Ekonomi psikolojisinin yavaş ilerlemesinin en önemli nedeni budur. 20. yüzyılda Irving Fisher ve Vilfredo Pareto gibi iktisatçıların çalışmaları ile davranışsal iktisat daha geniş çalışma alanı olmuştur. Daha sonra da John Maynard Keynes ile psikolojik anlayışlar ortadan kaybolmuştur (Camerer, Loewenstein,2002, s.4).

20. yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde ise, ekonomi ve psikoloji için birçok karşıt görüş ortaya atılmıştır. George Katona, Harvey Leinbenstein, Tibor Scitovsky ve Herbert Simon gibi araştırmacıların psikolojik tedbirler ve sınırlı rasyonellik üzerin yazmış oldukları çalışmalar ekonominin dinamiğini etkilemiştir (Camerer, Loewenstein,2002,s.4).

Davranışsal iktisat alanında büyük çabalar veren iktisatçılardan biri de George Katona'dır. 1951 yılında yayınladığı "Psychological Economics" adlı kitabında ekonomistlerin, ekonomik sorunları analiz edebilmek için psikolojik görüşlerin önemsenmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Harvey Leibenstein da davranışsal iktisat alanında kayda değer çalışmalar sergilemiş öncülerden biridir. 1966 yılında, kâr veya faydayı maksimize etmek için firmaların, tüketicilerin ve işçilerin gözlenen başarısızlıklarını tanımlayan bir kavram olan 'X-etkinsizliği' kavramı ile bizi tanıştırmıştır (Hattwick,1989, s.142).

1973 yılının, bu alandaki parlayan yıldızı ise, Tibor Scitovsky adlı iktisatçıdır. Scitovsky'nin çalışmasının başlarında yer alan geleneksel iktisat görüşüne göre, tüketici rasyonalitesi varsayımını Simon'un daha önce eleştiri getirdiği, ancak kendisinin farklı bir varsayımla iktisatçılarla buluşacağını ifade edilmiştir. Aynı zamanda motivasyon kavramı üzerinde duran Scitovsky, motivasyonun tüketici davranışlarını etkilediğini de araştırmıştır (Scitovsky,1973, s.31).

Davranışsal iktisat alanında 2000'li yıllarda, gelişmiş olan psikoloji ve sosyoloji bilimleri, birçok iktisatçı tarafından daha fazla ilişkilendirilmektedir. Örneğin George A.

Akerlof ve Rachel E. Kranton, psikoloji ve sosyolojiyle şekillenen kimlik olgusunun, ekonomik davranışlardaki sonuçlarını “Economics and Identity” adlı makalelerinde incelemiştir. Bireyler arasındaki sosyal farklılığın, bireylerde ekonomik kararlılığı yönlendiren en önemli faktör olduğunu ifade eden Akerlof ve Kranton’un, kimlik konusunun modellere ve çalışılan analizlere yeterince dâhil edilmediğini de belirttikleri görülmektedir. Onlara göre, ekonomik davranışın, ekonomik fırsatın ve ekonomik mutluluğun en kritik belirleyicisi; bireylerin seçimlerindeki sınırlarıdır (Akerlof, Kranton, 2000, s.748).

Daniel Kahneman davranışsal iktisat alanında, 2003 yılında “A Psychological Perspective on Economics” adlı çalışmasında iktisadın psikolojik varsayımlarını ilk defa 1970’lerde Bruno Frey’in hazırlamış olduğu raporuyla keşfettiğini anlatmaktadır. Makalesinin ilk cümlelerinde ekonomik aktörlerin rasyonel ve bencil olduğunu ayrıca zevklerinin değişmeyeceğini okuduğu zaman korktuğunu, bunun yanı sıra iktisat ile psikoloji arasındaki bağlantıyı zayıf bulduğunu da söylemektedir. Kahneman ‘bencillik’ varsayımında en büyük ilerlemenin gerçekleştiğini ve ultiatom oyununun ekonominin gelişmesinde büyük etkisi olduğunu dile getirmektedir (Kahneman,2003, s.162).

Ültimeatom kavramını net bir şekilde örnekle ifade etmek gerektiğinde; “bu oyunda iki kişiye bir miktar para verileceği söylenmektedir(diyelim ki 20 dolar). İki kişiden biri parayı paylaşmak için bir yol teklif eder. Örneğin ilk kişi 10 doları diğer kişiye paylaşmayı teklif edebilir, ya da sadece 8 doları veya 1 doları karşındakine verir ve paranın geri kalanı kendisine alabilir. İkinci kişi bu karara herhangi bir müdahalede bulunamaz lakin teklifi kabul veya etmeyebilir. Eğer ikinci kişi teklifi kabul etmezse, ikisi de bu oyundan eli boş dönecektir. Ama eğer teklifi kabul ederse parayı alacak ve planlandığı gibi bölüşeceklerdir. Eğer ikisi de maddi çıkarla hareket ederse o zaman ilk kişi paranın fazlasını kendine almak için diğerine mümkün olan en az miktarı örneğin 1 doları önerecektir.” İkinci kişi de bunu kabul etmelidir çünkü pür maddi çıkar açısından 1 dolar almak bir şey almamaktan daha iyidir. Araştırmacılar, araştırma sonunda çoğunlukla pazarlıkların kabul edilmediğini görmüşlerdir. Yani insanlar, kendilerine haksızlık yapılmasını kabul etmeyip, eli boş gitmeye razı olmuşlardır (Nelson,2011, s.74).

Sonuç olarak dünya çapında yapılan davranışsal iktisatla ilgili araştırmaların büyük bir kısmı, insanların ekonomik davranışlarının sadece bireysel çıkarlara dayanmadığını yani rasyonel insan varsayımının her zaman geçerli olmadığını gözler önüne sermektedir. İnsanlar kandırıldıklarını veya saygısızlığa uğradıklarını düşündüklerinde maddi çıkarlarını düşünmeyebilirler. Davranışsal iktisat her zaman kullanılan rasyonel insan varsayımını irdeleyen, sınırlı rasyonellik kavramını kullanılmaya başlayan ve araştırmalara gözlemlerin

daha çok dahil edilmesi görüşünden dolayı oldukça tartışmalı bir konu olmuştur. (Can, 2012, s.96)

2.2 Neo-Klasik Tanım

Neo-klasik iktisat, kaynakların birçoğunda iktisatçıların ilgi alanlarının dışında olması gereken bir alan olarak nitelendirilmiş, hatta mühendislik biliminin alt disiplini olarak kabul görmüş ve neo-klasik iktisadın teknolojik gelişmelerle ortaya çıktığı iddia edilmiştir (Hanusch, 1995, s.177).

Neo-klasik iktisat kuramı, ilk yıllarda kolay kolay kabul görmese de zamanla iktisatta egemen olan konumunu yüzyıllardan bu yana sürdürmektedir. Homo- economicus birey ekonomik konuların hepsinde tam bilgiye vakıf kabul edilir ve ekonomik ortamda tüketiciler karlarını, üreticiler ise faydalarını sürekli maksimize etmeye çalışırlar (Çeçen, 2004, s.221).

Klasik iktisatçılar, sanayi kapitalizminin ilk yıllarında yaşamışlar ve üretimi gözlemlerken toplumun ekonomik yapısını da inceleyip; mübadele ve piyasa düzeniyle ilgili problemleri bu yapı için kullanılan değişkenlerle açıklamışlardır. Aynı yıllarda ivmelenen sanayileşme ve kentleşmenin, bununla birlikte pek çok sosyal sorunu da açığa çıkardığı gözlemlenmiştir. Candan ve Hanedan (2005) çalışmasında uzayan çalışma süreleri, sağlıksız çalışma şartları, çocuk ve kadın işçilerin çalıştırılması, toplumsal sağlık sorunlarının belirmesi ve bütün bu problemlerin bir sonucu olarak devletin gittikçe daha fazla ekonomiye müdahale etmesi Klasik Teori'nin temel taşı olan "bırakınız yapsınlar" ilkesine getirilen istisnaların artmasına neden olduğunu belirtmişlerdir.

Klasik akımın revizesi de denilebilecek olan Neo-Klasik kuram, Marxizmin palazlanmasından da etkilenerek, değer teorisini yeniden incelemeye yönelmiştir (Wallerstein,1996,s.93).

Klasiklerin ortaya çıkardığı makroekonomik yaklaşım sabit kalmakla birlikte, üretici ve tüketici gibi küçük karar alıcıların davranışlarını araştırmak üzere, mikro ekonomik görüş ile ilgili konuların incelendiği söylenebilir. Neo-klasikler, değeri yeniden izah etmeye çalışırken, nesnel reel maliyet, 1870'lerden itibaren yerini, sübjektif reel maliyete bırakmıştır. Yeni teori psikolojik temellere dayandırılarak fayda belirginleştirilmiş, değer belirleyicisi olarak da emek-zaman yerini sübjektif zahmete bırakmıştır. Bu çerçevede Neo-Klasik İktisat, marjinal değer ve bölüşüm olgusunda ortaklaşan iktisat okullarının ortaya çıkardığı bir bütündür. (Mousavi ve Garrison, 2003, s.131)

Modern Neo-klasik teorisinin iskeletini Leon Walras'ın oluşturduğunu belirtmek mümkündür. Walras'la çağdaş olan Alfred Marshall, Adam Smith anlayışını devam ettirmek için kısmi denge analizini kullanmış ve tek piyasalarda kısmi denge üzerinde çalışmıştır.

İlaveten çalışmanın zaman aralıklarını kapsamaması, genel denge modeline ulaşılmasının önünü kapatmıştır. Walras, söz konusu zorluktan kaçınmak için, statik bir model kullanmış ancak bu yönelimle matematiksel analize kayış olmuştur (Thomson, 1997, s.28).

Statik olan bir modelin tıpkı fizik bilimi gibi matematiksel bir yapı üzerine kurulması mümkündür. Bu perspektifte statik model, iktisadın pozitif bilimler gibi bir bilim olma yoluna girmesinde önem arz etmiştir. Pareto, Hicks ve Samuelson gibi iktisatçıların oluşturduğu kavramlar ve uyguladıkları yöntemler, tam rekabet ve pareto optimum gibi parlak kavramlara ulaşılmasını kolaylaştırmıştır (Boland,1997, s.98). Öte yandan Neo-Klasik İktisadın en çok eleştirildiği üç varsayımları; homo economicus (ekonomik insan), tam rekabet koşulları ve kar maksimizasyonu ve ceteris paribus (diğer şartlar sabitken) olarak sıralanabilir (Brenner, 1999, s.89).

İktisat biliminde bireyler ancak toplumsal kategoriler temelinde tanımlanabilmektedir. İlk bakışta tüm bireylerin ortak veya homojen özelliklere sahip olduğu bir tasarımda, bütünleştirme sorunu basit bir “toplama” işlemine indirgenerek mikrodan makroya geçiş sağlamaktadır. Öztürk (2009) çalışmasında Neo-klasik iktisadın çok değişkenli toplum yapısını ihmal edip; bireyleri tek tip hale getirdiği için, sadece bireylerin rasyonel davranışlarının görülmekte olduğunu belirtmiştir. Neo-klasik iktisadın bir diğer dayanağı, diğer şartlar sabitken varsayımına (ceteris paribus) göre bir iktisadi durum incelenirken, bu olguyu inceleyen değişkenlerden belirli bir tanesinin değiştiğini, diğer değişkenlerin ise sabit kaldığı varsayılması durumudur. Bahsedilen varsayım, iktisat biliminde teoriler oluşturup uygulamaya ve model kurmaya kolaylık sağlamaktadır. Ayrıca yapılan analizlerin gerçeklikten kopmasına sebep olan bir indirgemeciliğe doğru bir yön çizmektedir (Çeçen, 2004, s.235).

Neo-klasik iktisadın bir başka bakış açısına göre ise, bireylerin sosyalleşmesini sağlayan piyasa onların bir araya gelme arzusundan kaynaklanmaktadır görüşüdür. Yani arz ve talep yasalarına bağlı piyasa ekonomisinin, tüm bireylere fayda sağlayan ve dengeli bir işleyişe sahip olduğu kanısını savunulmaktadır. Neo-Klasik iktisatçılar oluşturdukları modellerde tam rekabet piyasasını, yani ideal bir piyasayı benimsemektedirler. Bu piyasa, bireylere fiyatları öneren ve karar birimlerinin bu önerilen fiyatlara dayanarak oluşturulduğu tek merkezi sistemleridir (Guerrien, 1999, s.9).

İktisat biliminde, yeni bilgi akışlarının kesilmesi, toplumsal bilimlerin yapısında var olan bilgilerin unutulması ve dolayısıyla da tek bir kuralın evrensel geçerliliğinin olması, tek bir teorinin mutlak egemenliği şeklinde iktisadi alanda geçerli hale gelmesi ve kapitalist sistemin sistemler savaşından galip çıkması ile neo-iktisat daha da güçlenmiştir. İktisat bilimin içerdiği rasyonalite yaklaşımının stratejileri arasında, doğru seçme, teknolojileri

uygun kullanma ve sistemlerin amaca uygun kurulmalarına hizmet etmek şeklinde sıralanabilir. Böylece yaşamın bu ölçütlere göre rasyonelleştirilmesi, politik olarak tanınmaz bir iktidarın kurumsallaştırılmasını sağlamaktadır (Habermas, 1997, s.34).

Mayor ve Forti (1995) çalışmasında Neo-klasik iktisadın oluşturduğu kurgulamalarla liberal toplum ütopyası ile ekonomik hedefleri ön plana geçirerek tüm toplumsal faaliyetleri ekonominin belirleyici olduğu konumuna indirgemiş ve daha sonra da bütün bu tanımlamaları ve olguları yaşam tarzı, politika ve teknik olarak topluma egemen kıldığını belirtmişlerdir.

2.2.1 Neo- Klasik Akımda Rasyonalite Kavramı

“Toplumunu sınıfların oluşturduğu bir yapı olarak analiz eden Smith'le bağımsız bireylerin bağımsız tercihlerinin oluşturduğu bir yapı olarak analiz eden Neoklasikler arasındaki kopuş iktisat teorisinin sonraki aşamalarına birçok yönü ile damgasını vurmuştur. Neoklasik dünyada artık birey salt klasik dünyadaki gibi çıkarlarını veya zenginliğini maksimize eden değil, kuramın rasyonalite anlayışı gereği önüne çıkan fırsatları hesaplayan - kardinal-, sıraya koyan, -ordinal- ve aralarında tatminini en çoğa çıkaracak olanı seçendir. Rasyonel birey veya homo-economicus bu tatminini içinde bulunduğu şartları veri olarak hesaplayacaktır. Rasyonalite nihayet neoklasik aşama ile salt hesaba indirgenme aşamasındadır.” (Sarfati, 2005 s.117)

İktisadi rasyonalite kavramında kendini gösteren homo-economicus, süre gelen yıllar boyunca ekonomi politik biliminin daha sonra sosyal bilimlerin temel aktörü, daha doğru bir deyişle temel referans kaynağı olmuştur. Rasyonalite, toplumu birbirinden bağımsız atomların toplamı olarak algılayan endividüalizm hipotezi ile birlikte düşünüldüğünde bunları kendine referans alan iktisat bilimi hem kendi alanındaki sorunları hem diğer sosyal bilimlerin sorunlarını çözebileceği savını taşımıştır

Mutluluğun fayda ile, faydanın maddi refah ile sağlanabileceği tezi ekonomi politiğin asıl problemiği olarak ortaya konulacaktır. Geriye, ekonomi politiğin çağın bir bilimi olması için faydayı ölçülebilir bir içeriğe dönüştürmesi kalmaktadır. Descartesçi rasyonalizm aşılırken aynı anda sağduyudan ayrılış hızlanmıştır. Yeni bilimsel yöntem yaklaşımı ve edinilen hedefler kategorisi sosyal bilimlerde de etkilidir. Genelde sosyal bilimler, özelde ekonomi politik, memnuniyet sağlayıcı amaç edinmelidir. Artık rasyonaliteden iktisadi rasyonaliteye gidişi hazırlayacak müşterek ölçülebilirlik kriteri gereklidir (Sarfati, 2005, s.112-113).

2.2.2 Neo-Klasik İktisadın Tarihçesi

İktisat tarihinde 19. yüzyılın ortalarına gelindiğinde, Klasik Teoriler çeşitli eleştirilere hedef olmuştur. Ancak yine de iktisadi varlığını ve egemenliğini sürdürmeye devam etmiştir. 19. yüzyılda hız kazanan sanayileşme ve kentleşme, beraberinde pek çok sosyal problemi de getirmiştir. Bunlar: Bireylerin uzun ve yorucu çalışma saatleri, iş güvenliği olmayan koşullar, çocuk ve kadın işçilerin çalıştırılması, sendikaların kurulup gelişmeye başlaması, toplumsal sağlık problemlerinin çıkmasıdır. Bütün bu sorunların bir sonucu olarak devletin gittikçe daha fazla ekonomiye müdahale etmesi klasik teorinin yıpranmasına neden olmuştur (Savaş, 1997, s.514).

Neo-klasik iktisada en büyük katkılardan birini de Marshall yapmıştır. Marshall, 1842-1924 yılları arasında Neo-Klasik İktisat üzerine çalışmalar yürüterek iktisadı “Politik ekonomi veya iktisat, insanın günlük işi içinde incelenmesidir” şeklinde tanımlamıştır. Ayrıca iktisat refahın maddi gereksinmelerine ulaşmak ve onları kullanmak ile sıkı sıkıya ilgili bazı bireysel ve toplumsal hareketleri inceler” diyerek iktisat ilmini “insan davranışları ilmi” olarak ele alır. Marshall klasik iktisatçıların aksine iktisadı politikadan bağımsız olarak işlemiştir. Klasik iktisatçıların çoğu iktisat ile politikanın birbiriyle sıkı ilişki içinde olduğunu savunurken ve Marshall bu şekilde değerlendirme yapmayıp, ilk defa iktisat kelimesini kitabının isminde kullanmıştır. Ayrıca yapmış olduğu tanım iktisadın konusunun çok geniş ve esnek bir biçimde olduğunu kanıtlamaktadır. Marshall’ın böyle geniş ve esnek bir alan belirlemesindeki esas amacı iktisat ile diğer sosyal bilimler arasına katı ve kesin sınırlar koymama isteğindedir (Savaş, 1997, s.583-584).

Marshall ve Neo-Klasik iktisattan etkilenen diğer filozofların üzerinde önemle durduğu konulardan biri de ekonomik analizde zamanın önemi ve söz konusu analizin ekonomideki yeridir. Onlara göre zaman, ekonomik olayların analizini önemli ölçüde güçleştiren bir faktördür. Bu gerçeği Marshall “İlkeler” kitabında “hemen her ekonomik problemin temel güçlüğü, zamandan kaynaklanır” diye belirterek, iktisat ilmine en büyük katkılardan birini ekonomik analize zaman boyutunu getirerek yapmıştır. Marshall ve ondan etkilenen iktisatçılara göre zamanın boyutunun özellikle üretim ve arz miktarı yönünden büyük önem taşıdığı bilinmektedir. Marshall bu açıdan dört önemli zaman dilimini birbirinden ayırmıştır. Bunlar piyasa dönemi, kısa dönem, uzun dönem ve çok uzun dönem şeklindedir. Piyasa dönemi Marshall’dan günümüze kadar hala, üretimin yapılmış ve malların piyasaya mevcut miktarlarıyla gelmiş olduğunu ifade eden periyottur. Bu dönemde söz konusu malların miktarı da ya satarak ya da imha ederek azaltılabilmektedir. Kısa dönemde ise bir malın arzı üretim için gerekli faktörlerden bazılarının miktarını artırmak şartıyla

çoğaltılabilmektedir. Uzun dönemde ise mal arzı üretim faktörlerinin tümünü artırmak şartıyla çoğaltılabilmektedir (Savaş, 1997, s.599).

Neo Klasik Teori, Keynezyen akıma kadar devam etmiştir. Neo Klasik iktisadın en belirgin özelliği; mallar, hizmetler ve üretim faktörlerinin, piyasa içerisindeki fiyatların oluşum ve işleyişinin yeni bir yaklaşımla incelemesidir. Bu yaklaşımlar piyasa ekonomisine duyulan inancı devam ettirmek amaçlı yaklaşımlardır. Neo-klasik İktisat daha çok marjinal fayda üzerinde durmuştur. Neo-Klasikçilere göre fayda, kişilerin mallara, hizmetlere ve üretim faktörleri birimlerine gösterdikleri önem ve değerdir. Malın son biriminin ortaya çıkardığı fayda ise marjinal faydadır (Tekelioğlu, 1993, s.135).

2.3 Adam Smith ve “Ahlaki Duygular Teorisi”

18.yy’da yaşamış ünlü filozof Adam Smith çalışmalarında görünmez bir el yardımı ile işleyen bir mekanizmadan bahsetmektedir. Smith’e göre piyasa ekonomisi, diğer ülkeler veya bölgelerde serbest ticaret süreci ve feodal ekonominin piyasa ekonomisine dönüşümüdür. Piyasa ekonomisi, “Milletlerin Zenginliği”nin merkezidir ve ticaretle ilgilenen toplumlarda eğer kişiler bireysel çıkarları doğrultusunda serbestçe hareket ederlerse, piyasa ekonomisi kendiliğinden refah sağlayacaktır (Peil, 1999,s.38;46). Adam Smith piyasayı, düzenleyici bir mekanizma şeklinde düşünür. Ona göre piyasa, kendi çıkarları peşinde koşan bireyleri çıkarlarını toplumsal yollarla elde etmeye mecbur eden kurumsal olan bir mekanizmadır. Bu nedenle piyasa, kurumsal sistematik kadar bireysel tercihi de etkiler. Smith, piyasanın etkisi ve kendisi ile ilgilenmiştir. Ona göre piyasa, bireylerin toplumsallaşma süreci, ahlaki ve hukuki kurallar, bireysel çıkar ve sosyal kontrol mekanizmaları şeklinde dört ana unsuru kapsamaktadır (Rosenberg, 1960,s.557-58).

Serbest piyasanın kuvvetli bir savunucusu olan Smith, milletlerin zenginliğini ve doğal hareket alanını kapsayacak nitelikte bir piyasa sisteminden söz eder. Şöyle ki serbest piyasa, iktisadi sürecin sürdürülmesinde güçlü bir olgudur. İktisadi yaşam için en iyi düzenleme, görünmez el aracılığı ile kendiliğinden işleyen serbest piyasa sistemidir. Görünmez el; rekabet altında kamusal alanların teminini düzenleyen yani sistemin işleyişini sağlayan mekanizmadır (Nolan, 2003, s.113).

Adam Smith’in yaklaşık 18.yy’da dile getirdiği görünmez ele dayalı piyasa sistemi, bugün bile halen tartışılmaktadır (Persky, 1989,s.195-196). Nitekim Smith, “görünmez el” kavramını üç farklı şekilde incelemiştir. Astronominin Tarihi isimli çalışmasında görünmez eli, politezmin yaşandığı toplumlarda insanların gök gürültüsü veya fırtına gibi doğa olaylarını; tanrı, büyü, şeytan gibi görünmeyen bir el tarafından oluşturulduğuna inandıklarını açıklarken kullanmaktadır (Rothschild, 1994,s.319). Aynı kavrama ikinci kez, Ahlaki

Duygular Teorisi isimli çalışmasında, insanlıkla ve adaletle ilgilenmeyen, bireysel çıkarını ve hazzını düşünen zengin mülk sahiplerinin kötü özelliklerini betimlerken başvurmaktadır (Grampp, 2000,s.463). Görünmez el kavramının üçüncü ve son kullanımına ise Milletlerin Zenginliği eserinde dış ticaret konusunu işlerken değinmiştir. Burada Smith, ithalat üzerindeki kısıtlamalara ve Merkantilist politikaların hataları üzerinde durmaktadır. Smith, bireylerin yerli sermayeyi kullanmaktaki hedeflerinin ürettikleri malın değerini maksimize etmek olduğunu ve görünmez bir elin ürettikleri malların değerlerini maksimize ederken aynı zamanda toplumsal faydayı da oluşturduklarını söylemektedir (Holcombe, 2006,s.190).

“(...)Herhangi bir bireyin endüstriyi destekleyecek sermayeyi kullanmasının tek nedeni kâr güdüsüdür. Bu nedenle bireyler sermayeyi, en fazla para getirecek veya en fazla mal değişimini sağlayacak alanlarda kullanmaya çabalar... Her birey sermayesini, yerli endüstrileri destekleyecek şekilde kullanır, en büyük değeri yaratacak endüstrilere yönelir. Buradaki amaç kesinlikle kamusal çıkar değildir, yerli endüstrilerin desteklenmesinin tek nedeni bireylerin kişisel çıkarlarına uygun olmasından kaynaklanır. Birey sadece kendi çıkarını düşünür, görünmez bir el onu bu amaca yönlendirir. Kendi çıkarı peşinde koşarak toplumun çıkarını da en iyi şekilde gerçekleştirir (Smith, 1852,s.184).

Bireysel çıkarlar Adam Smith’in analizinde önemli bir yer tutmaktadır. Bireylerin değişim arzusu, kendi çıkarlarına dayalıdır ve bu arzu iktisadi büyümeyi (milletlerin zenginliğini) sağlayacak olan ana unsurdur. Bireysel çıkar kavramı daha önceleri Mandeville tarafından kullanılmıştır. Mandeville bireysel çıkarın, toplumsal çıkarı oluşturacağını savunmuş, Smith de “Ahlaki Duygular Teorisi”nde Mandeville’nin görüşlerine yakın açıklamalarda bulunmuştur (Chiu ve Yeh, 1999,s.81-82).

Adam Smith, bireysel ve toplumsal çıkarların birbirleriyle uyumlu olduğu için, devlet müdahalesinin var olan düzeni bozacağını söylemiştir. Dış ticarete konulacak engellerin, doğal düzeni bozacağını ve serbest ticaretin başarısını engelleyeceğini iddia etmiştir. (Viner, 1927,s.219). Smith’in öngördüğü politik sistem, kişisel özgürlükleri koruyan ve devlet müdahalesini telafi eden politik sistem ve liberal bir devlettir. Ona göre devletin; adalet, bayındırlık hizmetleri ve güvenlik gibi üç ana görevi olmalıdır ve bunun dışında müdahalede bulunmasına gerek yoktur (Elliot, 2000,s.441).

Smith’in çalışmalarında elbette ki varlığı hissedilen amaçlar bulunmaktadır. Bunlardan biri, doğa bilimlerine uygulanan yöntemlerin iktisada da uygulaması amacı; diğeri ise, erdemli yaşama dayalı ve baskıya gerek göstermeyen bir toplumsal düzen yaratmadır (Buğra, 1995, s.91). Smith “Ahlaksal Duygular Kuramında” bireylerin bencil olduklarını ve çıkar gözetme dürtülerinin varlığını kabul ederek belirtmiş ve bu bencilliklerin yarattığı sorunların toplum için de olumlu sonuçlar doğuracağını ifade etmiştir. Smith’e göre karşılıklı çıkar

felsefesindeki temel ahlak olarak düşünölmektedir. Bu düşünce aynı zamanda çıkar felsefesinin amacı olarak da varsayılmaktadır. Bu amaç piyasayı doğal yoldan dengeye getirerek toplumsal refahı ve adaleti sağlamaktadır. Örneğın, bireylerin faaliyetleri tam bir serbesti içerisindeyse, başkalarına vereceğı iyi bir şeyleri olmayanlar, serbest mübadele süreci dışında kalacaklardır. Böylelikle kendi çıkarını düşönen bireyler, toplumsal gelişmeye aykırı bir iş yapmış olmayacaktır (Demir, 2003, s.164).

Smith ahlaki görüşüyle ilgili olarak mekanikçi ve doğalcı bir toplumcu görüşe katılmamaktadır. Çünkü bir yandan toplumun içindeki bireyler arasında karşılıklı alış verişı anlıyor ve kabul ediyordu lakin diğeri yandan da toplumsal düzenin güçlü, zengin bireylere hayranlık duyularak onlara boyun eğme durumuyla gerçekleştiğini düşünmüştür. Smith çalışmalarında, bireyler arası adaletsizliğin ve mutluluğı engelleyen maddi hırsların olumsuz yönlerine dikkat çekmiştir. Henri (1997) çalışmasında Smith'in epikuroşçu değil stoacı olduğunu belirtir. Dolayısıyla manevi hazların maddi hazlardan daha önemli olduğunu kabul etmiştir.

Sonuç olarak Smith'in fikirleri, iktisat biliminde de gerçek hayatta da sadece yaşadığı zamanda değil günümüzde de eksiklikleri olmakla birlikte kabul gören ve geçerliliğini yitirmeyen fikirler ve olgulardır. Günümüzdeki iktisat kaynaklarında da Smith'in ortaya attığı ve geliştirdiğı tam rekabet, sermaye, emek, fiyat teorisi, rant teorisi gibi teorilerinden yararlanılmakta ve geçerliliğı kabul edilmektedir. Bu açıdan Smith'in ahlak görüşü, iktisadi düşüncesindeki geçerlilikle beraber halen günümüzde varlığını ve önemini sürdürmektedir (Kesici, 2010, s.96).

2.3.1 İktisat ve Psikoloji “Birliktelik ve Kopuş”

Klasik iktisat ekölü, psikoloji bilimi ile yakından ilişkilidir. İktisat alanındaki klasik teorisyen-lerden Adam Smith, David Hume ve Jeremy Bentham bireylerin iktisadi alandaki davranışlarının nedenlerini psikoloji bilimiyle temellendirerek incelemeye çalışmışlardır (Eser ve Toigonbaeva, 2011, s.278).

Adam Smith, “The Theory of Moral Sentiments” isimli eserinde birey davranışlarının psikolojik analizini yaparak sempatinin kavramının önemini açıklamıştır. Smith, bazı durumlarda başkalarının ne hissedeceğini bilemeyeceğimizi, ancak kendimizi onun yerine koyarak, bize nasıl davranılmasını istersek öyle öyle davranacağımızı belirtmiştir. Adam Smith 1776'daki “The Wealth of Nations” adlı çalışmasında ise, faydayı, insanı eyleme geçiren bir motivasyon olarak açıklamıştır. Ayrıca sempatik ve adil bir piyasada bireylerin serbest rekabet etmesi halinde ekonomik ve sosyal durumun iyiye gideceğini belirtmiştir (Matsuyama, 2009, s.8)

Rasyonalist faydacılığın temellerini atan Jeremy Bentham, bireyi, doğal hukuk ve doğal hakların ötesinde, psikolojik olarak “haz peşinde koşan ve elemenden kaçan bir varlık” olarak tanımlamıştır (Akyıldız, 2006,s.8). Bentham’ın iktisatta ses getiren çalışması; 1789 yılında basılan “Introduction to the Principles of Morals and Legislation” isimli kitabıdır. Bentham çalışmasında haz hesabı (hedonic calculus) kavramını kullanmıştır. Bugünkü faydacılık akımının iskeletini oluşturan Bentham için fayda, bireyin iç mutluluğu ile ölçülebilen psikolojik bir büyüklüktür (Lewin, 1996,s.1297).

Psikoloji biliminden evvel temellendirilen iktisat disiplini 18. yüzyılda ahlak felsefesinin (moral philosophy) yan dalı olarak belirmiş ve 19. yüzyılda fizyolojinin (physiology) keşfi ile de popüler olmuştur. Fizyoloji insan vücudunu bir makine gibi ele alırken, psikoloji bu tutumu tersine çevirerek insan zihnini adeta bir makine şeklinde incelemiştir. Aynı zaman diliminde psikanaliz öğretisinin ve psikolojinin kurucusu Sigmund Freud’un (1856-1939) Freudizm olarak isimlendirilen çalışmaları danam kazanmaya başlamıştır. Baskılanmış insan aklının nasıl bilinçsizce tavırlar sergileyebileceğini inceleyen Freudizm, fizyolojinin mekanistik görüşüne karşıdır (Sent, 2004,s.738). Ayrıca Freud’çu psikanalizin “insan arzularının sonsuzluğu ve tamamen karşılanamayacağına” dair varsayımı ile klasik iktisadın “ihtiyaçların sonsuz”, “kaynakların kıt” ve “insanın elemenden kaçan ve haz peşinde koşan bir varlık olduğuna” ilişkin varsayımları arasında uyum olduğu ifade edilmektedir (Akyıldız, 2006,s.5).

Klasik iktisatta, yapılan analizlerde psikolojiye fazlasıyla önem verilmiştir. Nitekim 19. yüzyılda hem psikoloji hem iktisatla ilgilenen birçok bilim insanı bulunuyordu. Hatta Margaret Schabas’a (2005) göre psikolojiyle ve insan aklıyla ilgilenmek Viktoryan iktisatçısı olabilmek için gerekliydi. Viktoryan iktisatçıların iktisatla psikolojiyi birleştirme uğraşlarında İngiltere’li ünlü psikolog Alexander Bain’in katkısı büyüktür.

II. Dünya Savaşı sonrası hakim akım olan Neoklasik iktisatta psikoloji iktisadi analizlerden uzaklaşmaya başlamıştır. Rasyonel seçimler prensibinin iktisat teorisinin iskeletine oturtulmasıyla birlikte, psikolojik olgular giderek ekonomik analizlerden uzaklaşmıştır (Bruni ve Sugden, 2007,s.146). Ana akım iktisada göre, bir fizikçi nasıl atomu, bir biyolog nasıl genleri temel nesne kabul ederek araştırıyorsa, iktisatçı da bireyi temel birim olarak kabul etmektedir. Fakat toplumlar, bireylerden oluştuğu gibi; sınıflar, politik gruplar, sendikalar, dini cemaatler, etnik toplulukların da bir araya gelmesiyle oluşmaktadır. Dolayısıyla, bireylerin değer yargıları değişkendir olabilmektedir. Neo-klasik iktisat ise tüm bu olguları yok sayarak; tekipleştirdiği, sadece rasyonel bireylerin davranışlarını konu edinip incelemiştir (Candan ve Hanedan, 2005, s.12).

Sonuç olarak iktisat yeni bir boyut kazanarak; Doğruluğu sınanabilir bir neo-klasik iktisat yerine matematiğin neredeyse bir alt disiplini olan analitik, yani sınanması güç bir neo-klasik iktisat devreye girmiştir. Mayor ve Forti (1995) çalışmalarında iktisadın, gerçek dünya ile ve sosyal koşullarla bağının kopmasına neden olduğunu belirtmişlerdir.

19.yüzyıl boyunca marjinalizm ve sonrasında Neo-Klasik İktisat teorisinin egemenliğinde kalan iktisat bilimi ve teorileri, ana akım iktisatçıları ve pozitif bilim olma iddiasıyla iktisadın yargısal ve ahlaki temellerini yok saymak eğiliminde olmuştur (Habermas, 1997, s.34).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ANTALYA HAVACILIK SEKTÖRÜ ÇALIŞANLARININ MEMNUNİYET ANALİZİ UYGULAMA

3.1 Antalya Havacılık Sektörü Çalışanlarının Seçilmesinin Nedeni

Çalışmanın önceki bölümlerinde de belirtildiği üzere yaşam memnuniyetini etkileyen çok sayıda parametre bulunmaktadır. Bireyin beklenti ve umutları gibi öznel olguların en az gelir ve eğitim gibi nesnel olgular kadar belirleyici olduğu kabul edilmektedir. Araştırmak için Antalya havacılık sektörünün seçilmesinin en temel nedeni gelir, statü, çalışma koşullarının farklılık göstermesi ve dolayısıyla memnuniyet beklentisinin çok farklı olabileceğinin düşünülmesidir. Bu da bizlere daha objektif ve bilimsel çalışma imkanı sağlamaktadır. Ayrıca turizmin başkenti olarak lanse edilen Antalya için havacılık sektörü sürekli gelişme eğilimi göstermekte olup bu nedenle çok sayıda kişiye istihdam olanağı sağlamaktadır.

Bugüne kadar sektörde sürekli müşteri ve yolcu memnuniyeti veya mutluluğu üzerine araştırmalar yapılmış ancak sektör çalışanlarının memnuniyeti ya da mutluluğu konusu bakir kalmıştır. Araştırılmak istenen olgu özellikle yaz aylarında çok sayıda uçuş yapılmasından mütevellit çalışma şartları ağırlaşan işçi, memur, işveren ve işveren temsilcilerinin memnuniyet düzeyleridir.

Antalya şehri havacılık işkolu açısından oldukça stratejik bir öneme sahip olmakla beraber sektörün geleceğine de yön veren bir şehirdir.

3.2 Seçilen Değişkenler ve Yöntem

Nesnel ölçüleri belirleyen iktisadi parametreler aynı zamanda bireylerin refah düzeylerini de belirlemekte ve bunun mutlulukla doğrudan bir ilişkisinin olduğu düşünülmektedir. Pek çok iktisatçı bireyin memnuniyetini ekonomik durum ile direkt olarak bağlamıştır. Bununla birlikte, son yıllarda “davranışsal iktisatçılar” olarak adlarını sıkça duyduğumuz bir takım araştırmacılar ise; gelirin bireyi memnun etmekte tek başına yeterli olamayacağını, nesnel ölçütlerden ziyade başka parametrelerin de etkili olabileceğini ısrarla savunmaktadırlar.

Araştırmaya başlarken yukarıdaki bilgiler ışığında her iki görüş de dikkate alınarak sosyal bilimcilerin sıkça başvurduğu bir yöntem olan anket yöntemi seçilmiş ve istatistiki bilgilerin yardımıyla sonuçlar değerlendirilmiştir.

Çalışanların yaşam memnuniyetlerinin analizinin yapılmak istendiği bu bölümde hipotezlerin ölçülebilir hale getirilmesi için kullanılan değişkenlerden oluşan bir anket formu düzenlenmiştir. Toplamda 200 çalışana yöneltilen sorular yardımıyla elde ettiğimiz bulgular

açıklanmıştır. Anketin uygulandığı 200 çalışan arasında devlet memurları ve özel şirket çalışanlarının yanı sıra uçuşta görevli ancak Antalya’da ikamet eden çalışanlarla da görüşülmüştür.

Söz konusu ankette demografik değişkenlerin yanı sıra araştırmamıza yardımcı olacağı düşünülen gelir ve memnuniyet gibi parametreler de çalışanlara sorulmuş ve alınan cevaplar neticesinde elde edilen sonuçlar, iktisadi ve istatistiki olarak yorumlanmıştır.

Aşağıda çalışmamızda kullanılan değişkenler tanımlanmış, ayrıca SPSS programı vasıtasıyla oluşturulan grafikler ve elde edilen frekanslar yardımıyla sonuçlar analiz edilmiştir.

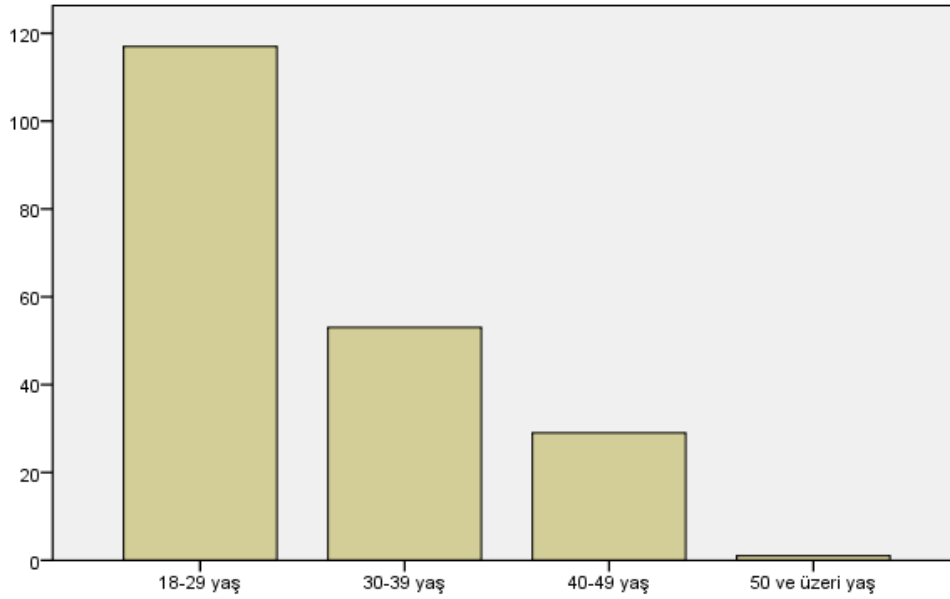
Öncelikli olarak elde edilen frekanslar ve onların yardımıyla oluşturulan tablo ve grafikler sırasıyla paylaşılacak, ardından veri setine uygulanan oran farkı testi sonucunda ilgili parametrenin memnuniyet düzeyine katkısının anlamlı olup olmadığı 1.96 sınırına göre test edilecektir. Ardından 1.96 anlamlılık düzeyine göre parametrelerden hangilerinin memnuniyete etkisinin anlamlı olup olmadığı tartışılacaktır.

3.2.1 Yaş Dağılımı

Frekans analizi sonuçlarına bakıldığında çalışmamıza katılanların büyük bir çoğunluğunun 18-29 yaş aralığında genç nüfus olduğu gözlemlenmektedir. Nitekim havacılık sektörü için beklenen bir sonuç olduğu aşikardır. Zira bu sektör sürekli kurallarının ve dolayısı ile işin yapılışının yenilediği dinamik bir sektördür.

Tablo 3.1 Yaş Değişkenine İlişkin Frekans Tablosu

	Aralık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
18-29 yaş	117	58,5	58,5	58,5
30-39 yaş	53	26,5	26,5	85,0
40-49 yaş	29	14,5	14,5	99,5
50 ve üzeri yaş	1	,5	,5	100,0
Total	200	100,0	100,0	

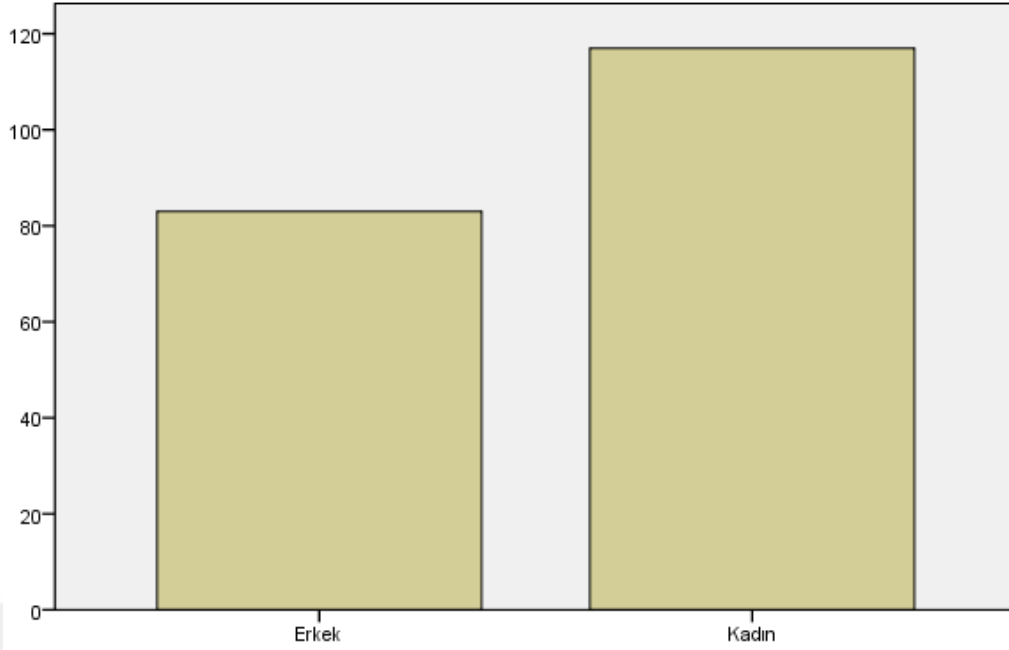
Şekil 3.1 Yaş Değişkeni Yüzdeleri

3.2.2 Cinsiyet Dağılımı

Araştırmamıza katılanların %58.5'ini kadınlar oluşturmaktadır. Bu da bize kadınların havacılık sektörü için erkeklerden daha fazla çalışmaya eğilimi olduğunu düşündürmektedir. İlaveten günümüzde, özellikle Türkiye gibi kadın istihdamı problemi olan ülkeler arasında mevzu bahis sektör bu yönüyle örnek olabilecek niteliktedir. Zira diğer iş kollarında bu kadar fazla oranda kadın çalışan olma ihtimali oldukça düşüktür.

Tablo 3.2 Cinsiyet Değişkenine İlişkin Frekans Tablosu

	Aralık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Erkek	83	41,5	41,5	41,5
Kadın	117	58,5	58,5	100,0
Toplam	200	100,0	100,0	

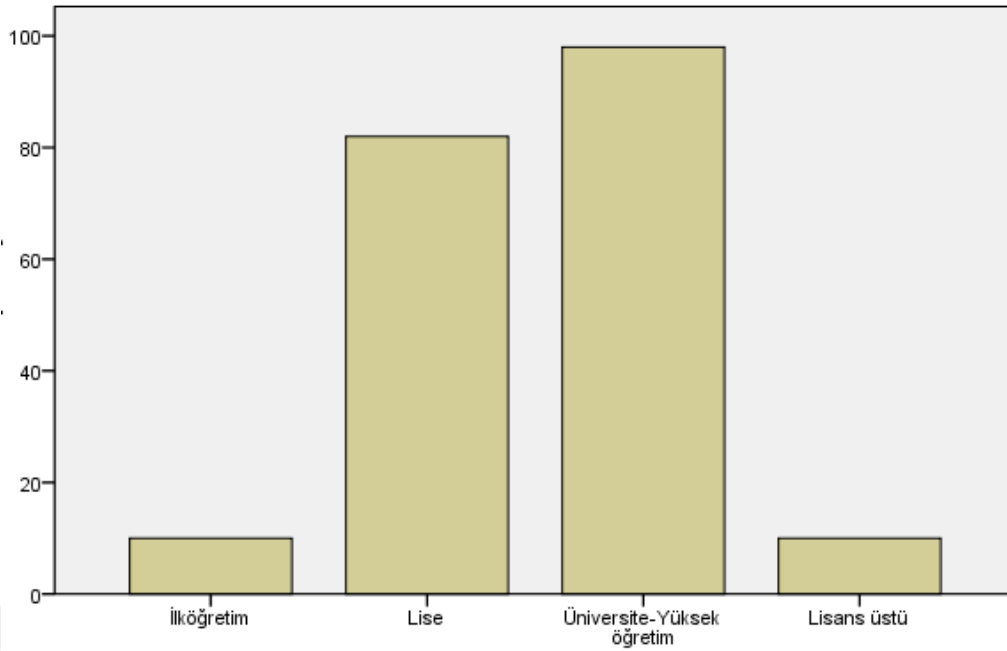
Şekil 3.2 Cinsiyet Değişkeni Yüzdeleri

3.2.3 Eğitim Durumu

Çalışmaya katılanların eğitim durumları incelendiğinde çoğunluğunun üniversite mezunu olduğunu görmekteyiz ancak lise mezunu oranı da azımsanmayacak ölçüde bir değerdedir. İlaveten beklendiği şekilde çok düşük eğitim oranları gözlenmemektedir. Zira havacılık sektörü bilindiği üzere teknolojik yeniliği ve dolayısıyla bilgiyi en hızlı kullanan ve geliştiren sektörlerden birisidir. Dolayısı ile eğitilmiş insan ihtiyacının maksimum seviyede olması beklenen bir sonuçtur, nitekim araştırmamızın sonuçlarında da bu beklenti anlamlı bir sonuç vermektedir.

Tablo 3.3 Eğitim Değişkenine İlişkin Frekans Tablosu

	Aralık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
İlköğretim	10	5,0	5,0	5,0
Lise	82	41,0	41,0	46,0
Üniversite-Yüksek öğretim	98	49,0	49,0	95,0
Lisans üstü	10	5,0	5,0	100,0
Toplam	200	100,0	100,0	

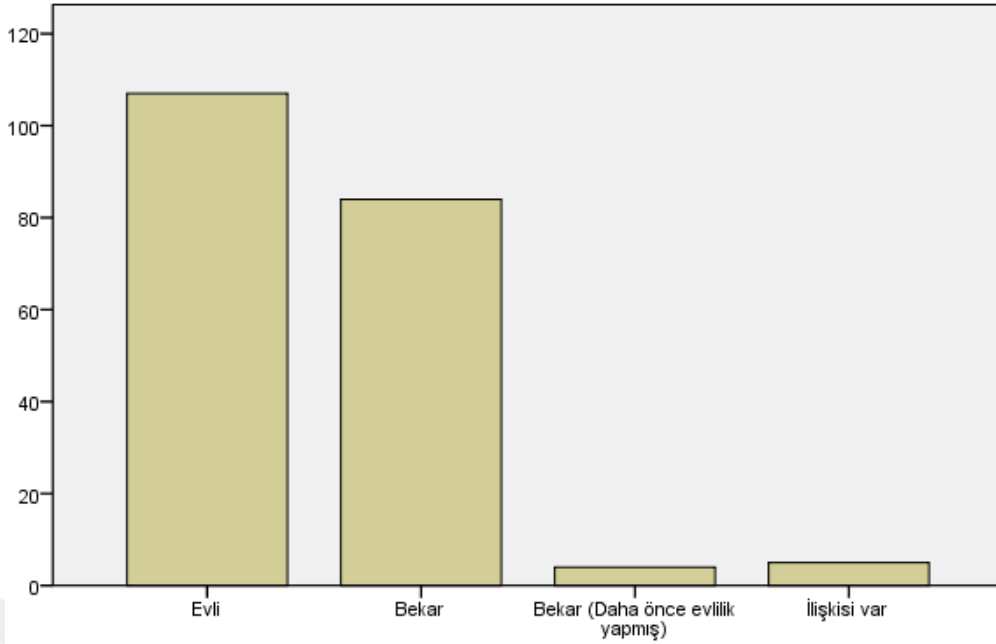
Şekil 3.3 Eğitim Değişkeni Yüzdeleri

3.2.4 Medeni Durum

Araştırmamıza katılanların %53.5'i evlilerden oluşmaktadır. Ancak bekar katılımcılara oranla çok fazla bir fark olduğu söylenemez. Zira bekar katılımcıların oranları da %42 seviyesindedir.

Tablo 3.4 Medeni Durum Değişkenine İlişkin Frekans Tablosu

	Aralık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Evli	107	53,5	53,5	53,5
Bekar	84	42,0	42,0	95,5
Bekar (Daha önce evlilik yapmış)	4	2,0	2,0	97,5
İlişkisi var	5	2,5	2,5	100,0
Toplam	200	100,0	100,0	

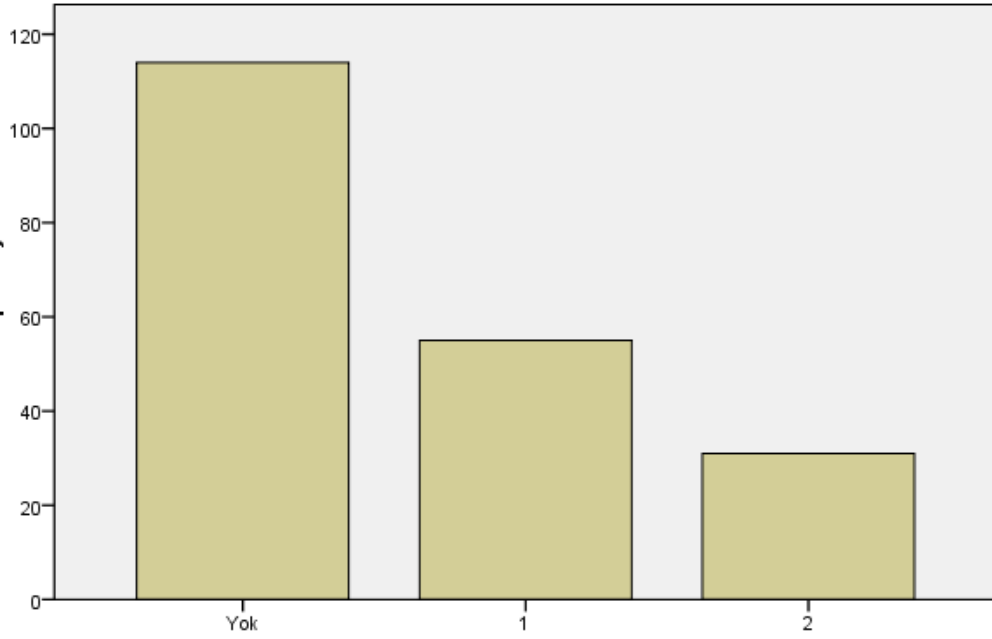
Şekil 3.4 Medeni Durum Değişkeni Yüzdeleri

3.2.5 Çocuk Sayısı

Anketimize katılan çalışanların çocuk sayısı sorulduğunda 200 katılımcı arasından aşağıdaki tablo ve grafiklerden de anlaşılacağı üzere 2'den daha fazla sayıda çocuk sahibi ebeveyn bulunmamaktadır.

Tablo 3.5 Çocuk Sayısı Değişkenine İlişkin Frekans Tablosu

	Aralık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Yok	114	57,0	57,0	57,0
1	55	27,5	27,5	84,5
2	31	15,5	15,5	100,0
Toplam	200	100,0	100,0	

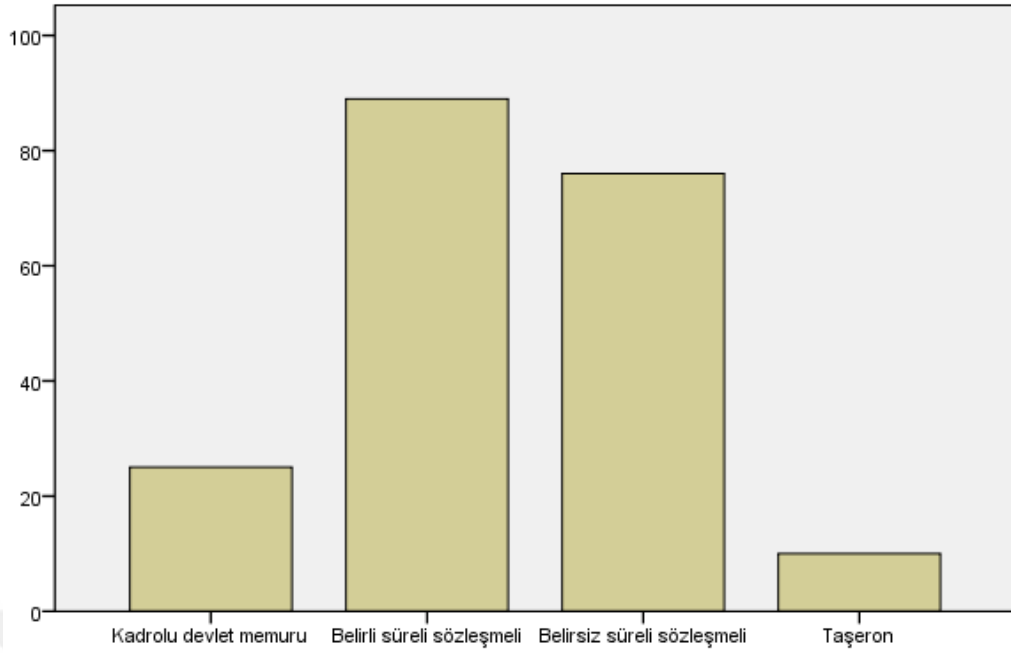
Şekil 3.5 Çocuk Sayısı Değişkeni Yüzdeleri

3.2.6 Çalışma Statüsü

Antalya havalimanı çalışanlarının büyük bir çoğunluğu belirli ve belirsiz süreli sözleşmeli olarak istihdam edilmişlerdir. Özellikle yaz aylarında artan yoğunluk nedeniyle belirli süreli çalışan oranının (%44.5) oldukça fazla olduğu görülmektedir. Zira bu çalışanlar sezon bitiminde çalışma hayatına devam edememektedirler.

Tablo 3.6 Çalışma Statüsü Değişkenine İlişkin Frekans Tablosu

	Aralık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Kadrolu devlet memuru	25	12,5	12,5	12,5
Belirli süreli sözleşmeli	89	44,5	44,5	57,0
Belirsiz süreli sözleşmeli	76	38,0	38,0	95,0
Taşeron	10	5,0	5,0	100,0
Toplam	200	100,0	100,0	

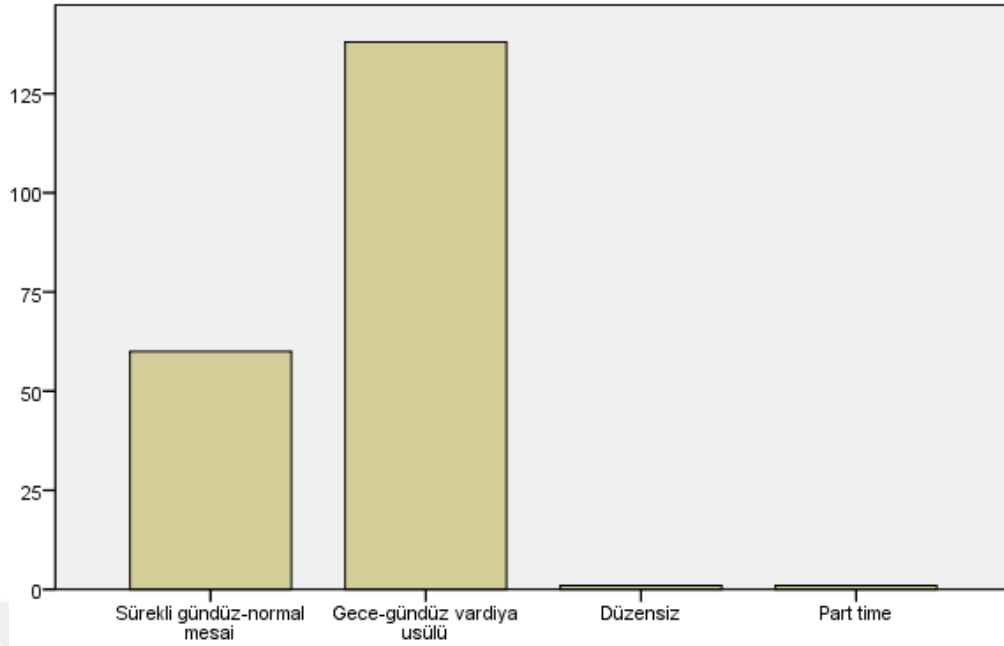
Şekil 3.6 Çalışma Statüsü Değişkeni Yüzdeleri

3.2.7 Çalışma Biçimi

Antalya Havalimanı 24 saat uçuşların yapıldığı uluslararası bir liman olma özelliği taşıdığı için aşağıda da görüleceği üzere vardiyalı çalışma çok yoğun gözlemlenmektedir. Anket uyguladığımız çalışanların %60'ı vardiya düzeninde çalışmaktadırlar.

Tablo 3.7 Çalışma Biçimi Değişkenine İlişkin Frekans Tablosu

	Aralık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Sürekli gündüz-normal mesai	60	30,0	30,0	30,0
Gece-gündüz vardiya usülü	138	69,0	69,0	99,0
Düzensiz	1	,5	,5	99,5
Part time	1	,5	,5	100,0
Toplam	200	100,0	100,0	

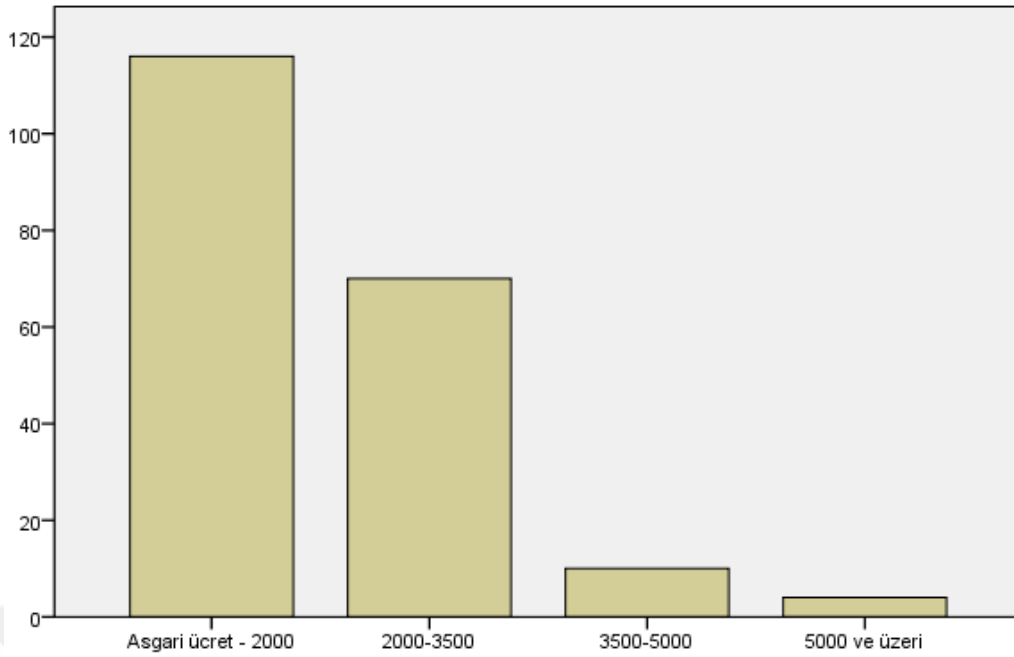
Şekil 3.7 Çalışma Biçimi Değişkeni Yüzdeleri

3.2.8 Aylık Ortalama Gelir

Anket uyguladığımız Antalya Havacılık Sektörü çalışanlarının ezici bir çoğunluğu asgari ücret-2000 tl gibi bir rakam aralığında gelir elde etmektedirler. Yani anketimizdeki en küçük değerlerin olduğu aralık en fazla çalışanın gelirine tekabül etmektedir.

Tablo 3.8 Gelir Değişkenine İlişkin Frekans Tablosu

	Aralık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Asgari ücret - 2000	116	58,0	58,0	58,0
2000-3500	70	35,0	35,0	93,0
3500-5000	10	5,0	5,0	98,0
5000 ve üzeri	4	2,0	2,0	100,0
Toplam	200	100,0	100,0	

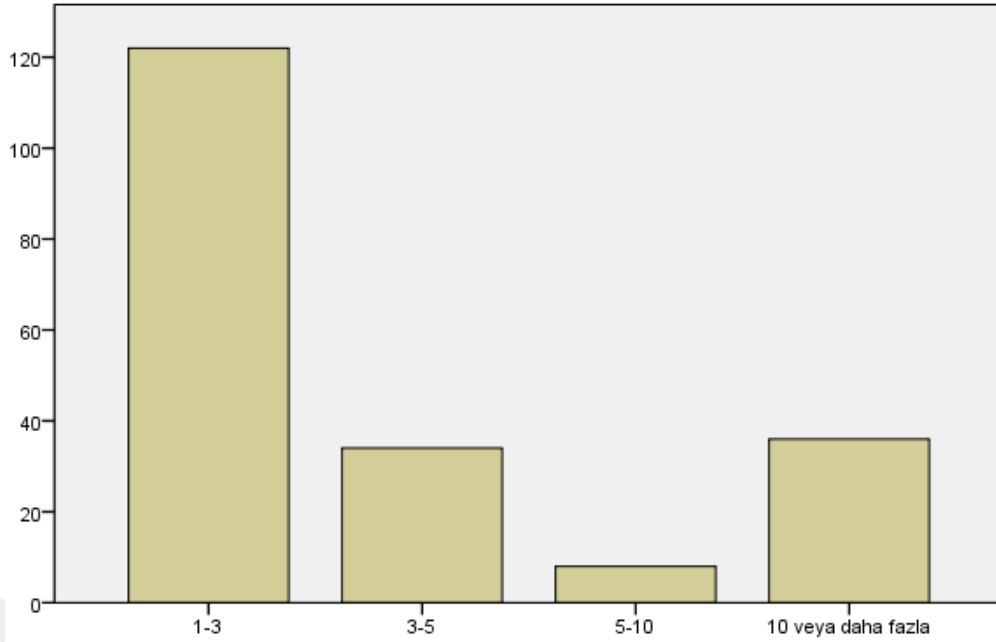
Şekil 3.8 Gelir Değişkeni Yüzdeleri

3.2.9 Kaç Yıldır Görev Yapılıyor? (Kıdem)

Çalışanlara kaç yıldır şirketlerinde görev yaptıkları sorulduğunda uzun vadeli çalışmanın gözlenemediği fark edilmiştir. Alttaki frekans tablosu ve grafikten de anlaşılacağı üzere sektörde 1-3 sene arası çalışanların oranı diğer yıl aralıklarına göre oldukça fazladır.(%61) İlaveten 10 yıl ve üzeri çalışanlar ağırlıklı olarak devlet memuru statüsünde çalışanlar olduğu için araştırmamız anlamlı bir sonuç çıkarmaktadır.

Tablo 3.9 Kıdem Değişkenine İlişkin Frekans Tablosu

	Aralık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
1-3	122	61,0	61,0	61,0
3-5	34	17,0	17,0	78,0
5-10	8	4,0	4,0	82,0
10 veya daha fazla	36	18,0	18,0	100,0
Toplam	200	100,0	100,0	

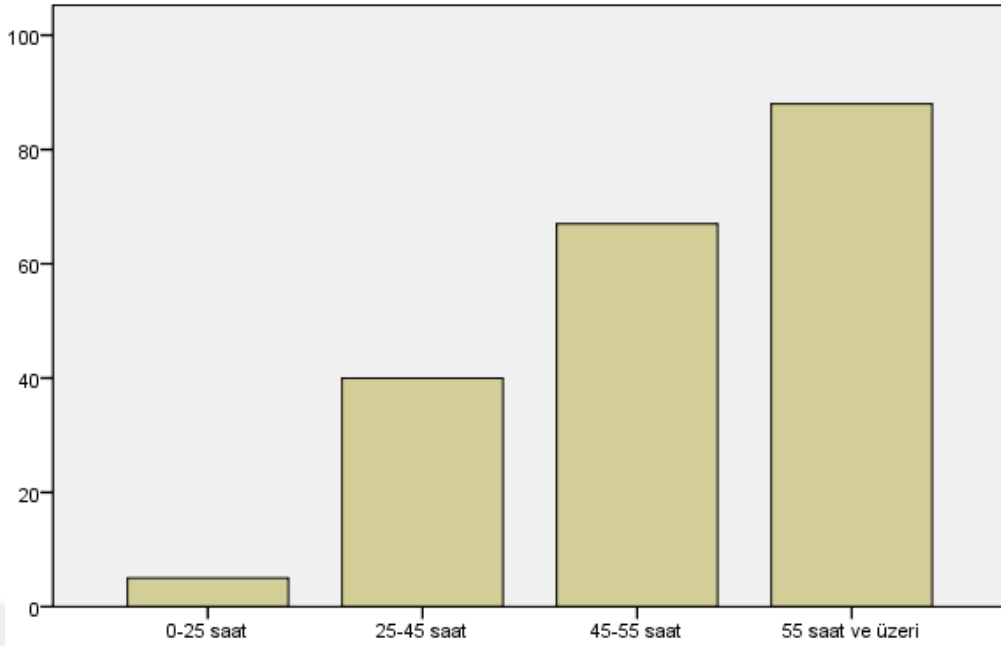
Şekil 3.9 Kıdem Değişkeni Yüzdeleri

3.2.10 Çalışma Saati

Anket verileri incelendiğinde beklenildiği gibi yoğun bir iş temposunun olduğu Antalya Havalimanında anketimize katılan çalışanların %44'ü haftalık 55 saat ve üzeri çalışmaktadır. Onu takiben 45-55 saat arası çalışanlar %33,5'lik bir oran oluşturmaktadırlar. Söylenildiği gibi bu çalışma saatleri de beklenen bir sonuç olmuştur. Haftalık 45 saat üzerinde çalışmanın fazla mesaiye tekabül edeceği düşünülürse anketimize katılan Antalya havacılık sektörü çalışanlarının yaklaşık %77,5'i fazla mesai yapmaktadırlar.

Tablo 3.10 Haftalık Çalışma Saati Değişkenine İlişkin Frekans Tablosu

	Aralık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
0-25 saat	5	2,5	2,5	2,5
25-45 saat	40	20,0	20,0	22,5
45-55 saat	67	33,5	33,5	56,0
55 saat ve üzeri	88	44,0	44,0	100,0
Toplam	200	100,0	100,0	

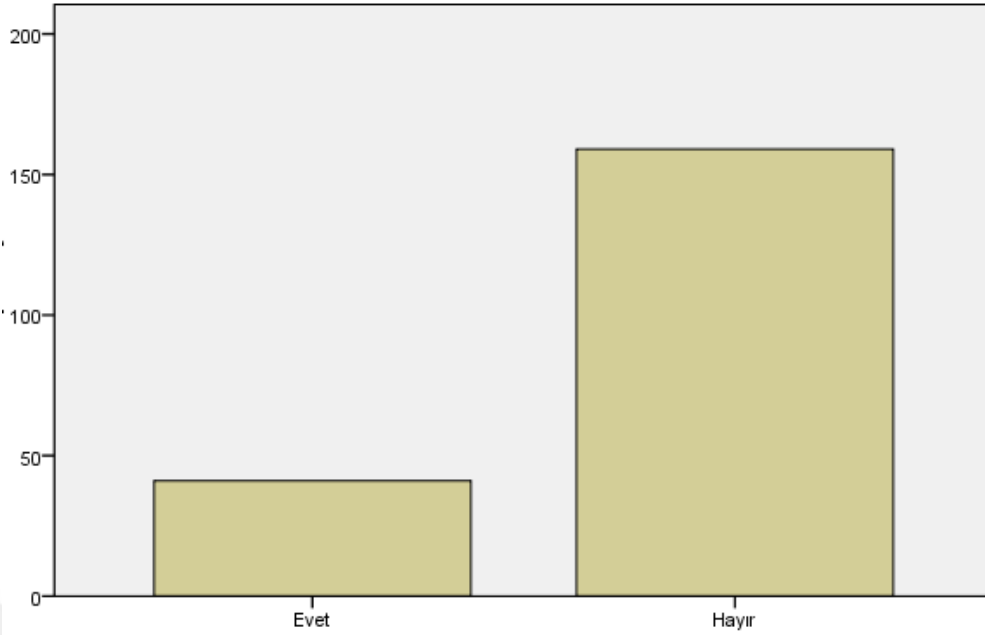
Şekil 3.10 Haftalık Çalışma Saati Değişkeni Yüzdeleri

3.2.11 Sendika Üyeliği

Bir diğer parametremiz olan sendikalılık düzeyi ölçüldüğünde muazzam bir oran farkı gözümüze çarpmaktadır. Alttaki frekans tablosu ve grafiklerden de görüleceği üzere anket uygulanan çalışanların %79.5'i sendikasız çalışmaktadırlar. Sendikalılık oranı ise %20.5 gibi oldukça düşük bir orana tekabül etmektedir. Günümüzde tartışma konusu olan sendikasızlık anket sonucunda da rahatça gözlemlenebilmektedir. Nitekim Türkiye genelinde de sendikalı çalışan sayısı oldukça düşük yüzdelerde olup, anket sonucumuzda da bu verinin doğruluğu desteklenmiştir.

Tablo 3.11 Sendika Üyeliği Değişkenine İlişkin Frekans Tablosu

	Aralık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Evet	41	20,5	20,5	20,5
Hayır	159	79,5	79,5	100,0
Toplam	200	100,0	100,0	

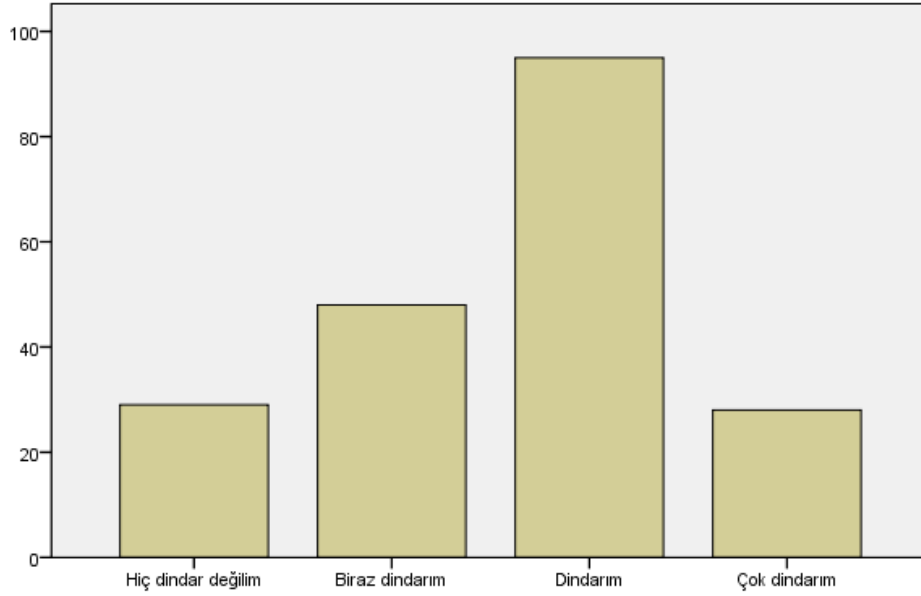
Şekil 3.11 Sendikal Üyelik Değişkeni Yüzdeleri

3.2.12 Dindarlık

Anketimize katılan 200 çalışanın dindarlık seviyeleri ölçüldüğünde kendisini dindar olarak tanımlayanların oranı %47,5 civarındadır. Çok dindar olarak tanımlayanlar ise %14 oranında çıkmıştır. Özetle ankete katılan katılımcıların dindarlık düzeyleri yüksektir.

Tablo 3.12 Dindarlık Değişkenine İlişkin Frekans Tablosu

	Aralık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Hiç dindar değilim	29	14,5	14,5	14,5
Biraz dindarım	48	24,0	24,0	38,5
Dindarım	95	47,5	47,5	86,0
Çok dindarım	28	14,0	14,0	100,0
Toplam	200	100,0	100,0	

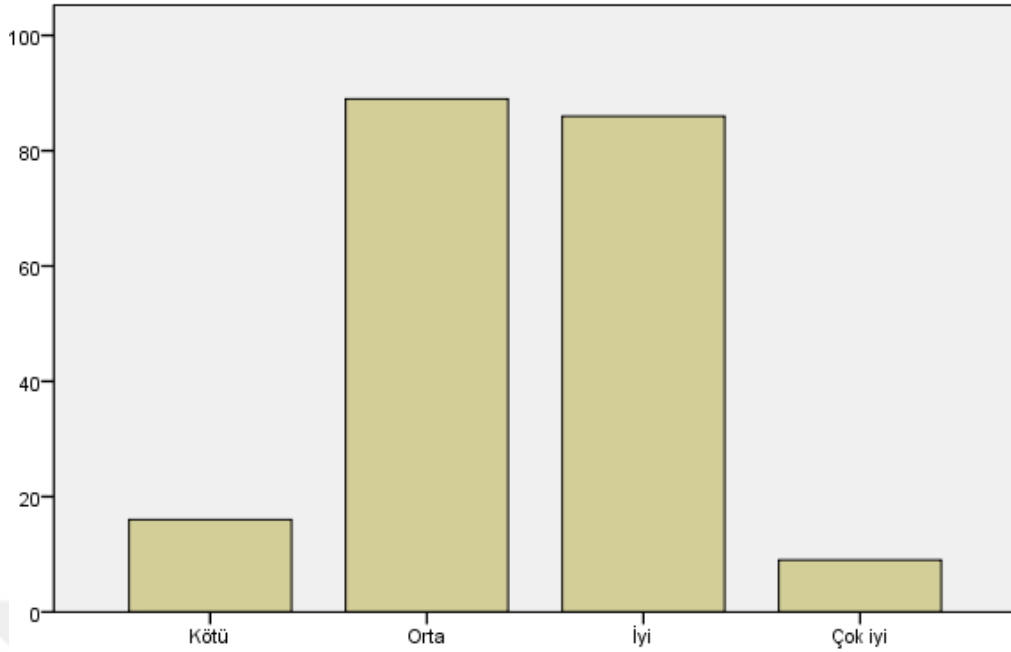
Şekil 3.12 Dindarlık Değişkeni Yüzdeleri

3.2.13 Sağlık Durumu

Tahmin edileceği gibi vardiya ağırlıklı ve tempolu bir iş kolu olduğu için havacılık sektöründe çalışanlarının sağlık durumları da parametrelerimiz arasına girmiştir. Ancak anket katılımcılarının genellikle iyi ve orta olarak sağlık durumlarını ifade ettiklerini görüyoruz. Nitekim, %87.5 gibi bir orandaki katılımcı bu şekilde cevap vermiştir.

Tablo 3.13 Sağlık Değişkenine İlişkin Frekans Tablosu

	Aralık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Kötü	16	8,0	8,0	8,0
Orta	89	44,5	44,5	52,5
İyi	86	43,0	43,0	95,5
Çok iyi	9	4,5	4,5	100,0
Toplam	200	100,0	100,0	

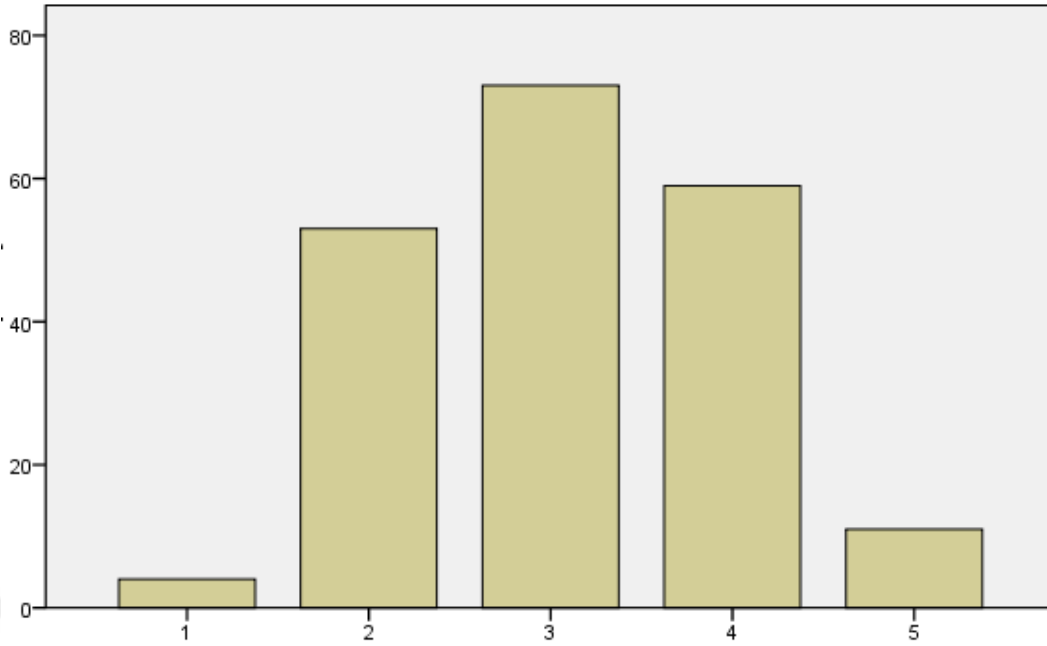
Şekil 3.13 Sağlık Değişkeni Yüzdeleri

3.2.14 Memnuniyet Düzeyi

Son olarak anketimize katılan Antalya Havacılık Çalışanlarının memnuniyet düzeyleri sorulduğunda %36.5'i kendilerini orta derecede memnun tanımlamışlardır. 4 ve 5 değerini gerçek memnuniyet olarak belirlediğimizde katılımcıların %35'in memnun oldukları sonucuna ulaşmaktayız.

Tablo 3.14 Memnuniyet Değişkenine İlişkin Frekans Tablosu

	Aralık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
1	4	2,0	2,0	2,0
2	53	26,5	26,5	28,5
3	73	36,5	36,5	65,0
4	59	29,5	29,5	94,5
5	11	5,5	5,5	100,0
Toplam	200	100,0	100,0	

Şekil 3.14 Memnuniyet Yüzdeleri

3.3 Parametrelerin Anlamlılık Düzeyleri

Çalışmamızın bu bölümünde daha evvel de belirtildiği üzere, ankette kullanılan parametreler tanıtılmış ve SPSS programı yardımı ile oluşturulan frekans tabloları ve grafikler yardımı ile çeşitli açıklamalar getirilmiştir. Ancak kuşkusuz bu araştırma ve açıklamaların bilimsel bir düzleme oturtulması gerekmektedir. İşte şimdi de ilgili parametrelerin oran farkı testi sonucunda ne kadar anlamlı oldukları incelenecektir. 1.96 anlamlılık düzeyine göre söz konusu parametreler tek tek formüle edilmiş ve hangilerinin anlamlı olarak memnuniyete etki ettiği incelenecektir. Anlamlılık düzeylerini ölçmek için kullanılan formül alttaki gibidir:

$$H_0: Q_1=Q_2$$

$$H_1: Q_1>Q_2$$

$$T = \frac{\frac{x}{m} - \frac{y}{n}}{\sqrt{\left(\frac{1}{m} + \frac{1}{n}\right) \frac{x+y}{m+n} \left(1 - \frac{x+y}{m+n}\right)}}$$

Parametrelerden bir tanesi olan cinsiyeti örnek olarak yazmak gerekirse;

x = erkek ve memnunlar

y = erkek olmayan memnunlar

m = erkekler

n = erkek olmayanlar (kadınlar)

x = 32, y = 38, m = 83, n = 117

Formül uygulandıktan sonra T değeri 1 çıkmaktadır.

1<1.96 olduğu için cinsiyet farkının memnuniyet üzerinde bu veriler ışığında anlamsız olduğu sonucu çıkmaktadır. Bunun yanı sıra diğer parametre değerleri için de tek tek oran farkı formülasyonu uygulandığında aşağıdaki gibi sonuçlarla karşılaşılmaktadır:

Tablo 3.15 Parametrelerin Anlamlılık Düzeyleri Tablosu

Parametre	Hesaplanan T Değeri	Tablo Değeri	Anlamlılık Düzeyi
Cinsiyet:	1 =>	1<1.96	anlamsız
Yaş:	0.29 =>	0.29<1.96	anlamsız
Medeni Durum:	0.59=>	0.59<1.96	anlamsız
Çocuk Sayısı:	0.14=>	0.14<1.96	anlamsız
Eğitim Seviyesi:	3=>	3>1.96	anlamlı
Çalışma Statüsü:	2=>	2>1.96	anlamlı
Çalışma Biçimi:	2.71=>	2.71>1.96	anlamlı
Pozisyonu:	1.70=>	1.70<1.96	anlamsız
Sendikalılık:	3.61=>	3.61>1.96	anlamlı
Gelir:	5.4=>	5.4>1.96	anlamlı
Kıdem:	4.83=>	4.83>1.96	anlamlı
Çalışma Saati:	3.25=>	3.25>1.96	anlamlı
Dindarlık:	3.91=>	3.91>1.96	anlamlı

SONUÇ

Tartışmasız her bireyin yaşamdan memnun olma isteğinin olduğu düşünüldüğünde, bu olgunun ne denli önemli olduğu anlaşılmaktadır. İnsanlık tarihi kadar eski olan memnuniyet kavramının tanımı ve sorgulanması günümüzde dahi araştırma konusu olma özelliğini korumaktadır. Bu öneminden dolayı yazılı tarih boyunca insanoğlunun bu konudaki merakı canlı kalmıştır. Özellikle iktisat, sosyoloji ve siyaset bilimi gibi sosyal bilimcilerin araştırma konusu olan kavram daha sonraları tıp literatüründe de incelenmiştir.

Çalışmamızda iktisat biliminin yaşam memnuniyeti olgusuna çeşitli akımlar aracılığı ile bakış açısı araştırılmıştır. Ana akım olarak literatürde kabul edilen neo-klasik iktisat ve bu akıma karşı olarak beliren davranışsal iktisat akımlarının tarihçeleri ile birlikte tanımları yapılmış ve rasyonellik kavramının izdüşümünde yaşam memnuniyeti olgusuna bakış açıları incelenmiştir.

Ana akım iktisat olarak anılan neo-klasik iktisat uzun yıllardan bu yana hakimiyetini sürdürmektedir. Rasyonel insan varsayımı üzerine inşa edilen kuramın ekonomik konularda tam bilgiye vakıf atomisite bireyler öngörmesi ise literatürde eleştiri konusu olmuştur. Bu çalışmada çeşitli iktisat ekollerinin algı farklılıkları detaylandırılarak, özellikle rasyonalite kavramına yaklaşımlarının yarattığı derin etki incelenmeye çalışılmıştır.

Ana akım iktisadın psikolojiden uzaklaşmasının, bireyler üzerinde davranışsal analizlerin yapılmasını da engellediği düşünülmektedir. Bilindiği üzere 1929'daki büyük buhranla başlayan ve sonrasında belirli aralıklarla tekrarlanan ekonomik krizler neo-klasik iktisada olan güvenin sarsılmaya başlamasına sebep olmuştur. Bu etki de dolayısı ile davranışsal iktisat gibi alternatif çalışma alanlarının oluşmasına vesile olmuştur.

İnsan davranışlarının -ana akım iktisadın teorilerinin tersine- belirli bir özelliğe indirgenemeyeceği vurgulanarak bireylerin davranışlarının çoğu zaman önyargılara ya da diğer psikolojik sebeplere dayanması gerçeği ortaya çıkmıştır.

İktisat ve psikoloji bilimleri, bireylerin ekonomik tercihlerini ve beklentilerini incelemek amacıyla önem kazanmış alanlardır. İktisat ve psikoloji günümüzde iki ayrı disiplin olarak kabul edilmektedirler. Geçmişe göz gezdirildiğinde ise; birbirinden farklı çalışmaların yapıldığı bu iki ayrı alan 18. ve 19. Yüzyılda İngiltere'de ahlak felsefesinin iki ayrı dalı olarak görülmektedir. Adam Smith tarafından temelleri atılan iktisadın nasıl matematiksel ve mekanik bir hale büründürülerek, statik analizlerle sosyal bilimlerden pozitif bilimlere doğru kaydırıldığı araştırmamızda incelenmiştir.

Bilindiği üzere yaşam memnuniyeti ya da mutluluk alan çalışmaları ile incelenmeye çalışılmaktadır. Uygulanan anketlerde bireylere “bir bütün olarak düşündüğünüzde hayatınızdan ne kadar memnunsunuz?” sorusu sorulmakta ve alınan cevaplar üzerinden analiz yapılmaya çalışılmaktadır. Bu çalışmada da sosyal bilimcilerin laboratuvarı olan insan faktörüne başvurularak 200 adet Antalya havacılık sektörü çalışanıyla yüz yüze görüşülmüş, kendilerine yöneltilen anket çalışması sonrasında memnuniyet düzeyleri çeşitli parametrelerle sorgulanarak istatistiksel temelli bulgular elde edilmiştir.

Bu çalışmada yapılan analizler neticesinde havacılık sektörü çalışanlarının cinsiyet, yaş aralığı, medeni durum, çocuk sayısı ve iş yerindeki pozisyonu yaşam memnuniyetleri üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisinin olmadığı, ancak eğitim seviyesi, çalışma statüsü, çalışma biçimi(vardiya), sendikalılık durumu, gelir durumu, kıdem, çalışma saati ve dindarlık parametrelerinin çalışanların yaşam memnuniyetleri üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olduğu görülmüştür.

Yapılan literatür taramalarında gerek ülkemizde gerekse dünyada memnuniyet kavramı genellikle tüketici-müşteri açısından ele alınmıştır. Özellikle büyük ölçekli işletmeler, siyasal partiler ve bir takım kurum ve kuruluşlar anket yöntemini kullanarak sıkça memnuniyet algısını ölçmeye çalışmışlardır. Ancak işi yapan bireyin memnuniyeti konusu daha kısır kalmıştır. Bu çerçevede yapılmış olan bu çalışmayla ilgili alan yazınına katkı sağlanmaya çalışılmıştır.

KAYNAKÇA

- Akerlof, George A. & Rachel E. Kranton. "Economics and Identity", *The Quarterly Journal of Economics*, CXV:3, August 2000, 715-753.
- Akın, Zafer & Barış Urhan. (2009) "İktisat Deneysel Bir Bilim Olmaya mı Başlıyor?", TOBB Üniversitesi Working Paper, 09:04, Ağustos, 1-24.
- Akyıldız, H. (2006), "Freud'çu Liberal ve Marksist Kişilik Kuramlarının Türevi Olarak Toplum, İktisat ve Siyaset Teorileri", *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, 11, 1-23.
- Alada D ., (2000), *İktisat Felsefesi ve Belirsizlik*, Bağlam Yayınları, İstanbul
- Angner, E. ve G. Loewenstein (2006), "Behavioral Economics", <http://sds.hss.cmu.edu/media/pdfs/loewenstein/BehavioralEconomics.pdf>, (Erişim: 23.12.2009).
- Ashraf, Nava & Colin F. Camerer & George Loewenstein. "Adam Smith, Behavioral Economist", *The Journal of Economic Perspectives*. 19:3, Summer 2005, 131-145.
- Bentham, J.; (1996) *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation*, Ed. F. Rosen, Oxford University Press.
- Betsey Stevenson, Justin Wolfers, (2008), "Economic Growth and Subjective Well-Being: Reassessing the Easterlin Paradox", The Brookings Institution.
- Boland, Lawrence A., (1997), *Critical Economic Methodology: A Personal Odyssey*, Routledge, Londra
- Brenner, Robert (1999). "Dünya kapitalizminin Yaklaşan Krizi: Neo_liberalizmden Buhrana mı" (çeviri: Pınar Bedirhanoğlu), *Birikim* 119, s.88-95
- Bruni, L. ve R. Sugden (2007), "The Road not Taken: How Psychology was Removed from Economics and How It Might Be Brought Back", *The Economic Journal*, 117(1), 146-173.
- Buğra A. (1995) *Devlet ve İşadamları* , 2. Baskı İstanbul İletişim S91
- Büyükdüvenci S, (1993), *Aristotaleste Mutluluk Kavramı*, Felsefe Dünyası, Sayı:9.
- Camerer C., (1999), *Behavioral Economics; Reunifying psychology and economics*, s. 96 s.10575-10577.
- Camerer, C. F. ve G. Loewenstein (2004), "Behavioral Economics: Past, Present, Future", Editors: Colin F. Camerer, George Loewenstein ve Matthew Rabin, *Advances in Behavioral Economics*, New York: Princeton University Pres.
- Camerer, C. ve Loewenstein G. , (2002), *Behavioral Economics; Past, Present, Future*", *Advances in Behavioral Economics*, Russell Sage Foundation, New York.

- Canlı, Zeynep Gürhan, Durairaj Maheswaran (2000), "Cultural Variations In Country Of Origin Effects", *Journal of Marketing Research*, Vol:37,,s:309-317.
- Chiu Stephen ve Ryh-Song Yeh (1999),"Adam Smith versus Sima Qian: Comment on the Tao of Markets" *Pacific Economic Review*, 4:1; 79-84.
- Chow, F.K., Street, R.L., Xue, M., and J.H. Ferziger. (2005). Explicit filtering and reconstruction turbulence modeling for large-eddy simulation of neutral boundary layer flow. *Journal of the Atmospheric Sciences*
- Çeçen A. ,(2004), Rasyonel Eylem, Aksiyomatik Bilgi ve Homo Economicus, s. 221
- Demir M H ve Gümüüşoğlu Ő (2003) Üretim Yönetimi, Beta Basım Yayın, İstanbul.s164
- Dennis Henri, (1997) Ekonomik Doktrinler Tarihi, C. 1, C. 2, Çev. Atilla Tokatlı, İstanbul, Sosyal Yay.
- Diener E. , Shuh M, (1999), National Differences in Subjective Well-Being, Well-Being the Foundations of Hedonic Psychology, Foundations, New York,s. 442
- Diener, E. (2009). Subjective well-being, the science of well-being. *Social Indicators Research Series*, USA, Springer, 37, pp: 11-58
- Dockery M., (2003), Happiness, Life Satisfaction and the Role of Work: Evidence from Two Australian Surveys,Paper Presented at 10th National Conference on Unemployment, s.10-12December 2003, Newcastle, UK. <http://www.melbourneinstitute.com/hilda/Biblio/wp/Dockery11.pdf> (22.09.2005)
- Dumludağ, Ö. G. (2011). Mutluluk ve iktisadi parametreler üzerine bir inceleme. T.C. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul
- Earl P., (2005), Economics And Psychology İn The Twenty First Century, *Cambridge Journal of Economics*,s. 909-926.
- Easterlin, Richard A. (1974): "Does economic growth improve the human lot? Some empirical evidence." *Nations and households in economic growth* 89 89-125.
- Eckerman, L.; (2006) Money Really doesn't Buy Happiness, Study Finds, <http://psychcentral.com/blog/archives/2006/02/17/money-really-doesnt-buyhappiness-study-finds/>.
- Elliot, E. Jhon (2000), "Adam Smith's Conceptualization of Power, Markets, and Politics", *Review of Social Economy*, Vol. LVIII, No. 4; 430-454.
- Emrah Cengiz, Ercan Gegez, Müge Aslan, Mert Uydacı, (2003) Uluslararası Pazarlama Çevresi, İstanbul, Der Yayınları
- Eroğlu, E. (2013). İş ve yaşamda motivasyon. Y. Tuna (Ed), T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 3022, Açıköğretim Fakültesi Yayını N: 1974.

- Esin Candan, and Avni Önder Hanedar.(2005) İlişkisi, Hâkim İktisadın Değer Yargısı–Sınama, "İktisat Neden Bir Kapalı Kutudur?."Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Ekonomik Yaklaşım Dergisi Kongreler Dizisi(IV) Ankara
- Evans, (2002), Database searches for qualitative research, Journal of the Medical Library Association : JMLA
- Falk, A., Knell, M. ; (2004) Choosing the Joneses: Endogenous Goals and Reference Standards, CEPR Discussion Paper No. 4459.
- Frey, B. S. ve M. Benz (2002), "From Imperialism to Inspiration: A Survey of Economics and Psychology", Institute for Empirical Research in Economics, University of Zurich Working Paper Series, No: 118.
- Fujita, Frank; Diener,(1991) Ed; Sandvik, Ed Journal of Personality and Social Psychology, Vol 61(3), 427-434. <http://dx.doi.org/10.1037/0022-3514.61.3.427>
- George Loewenstein, Erik Angner, (2010), "Predicting and indulging changing preferences", Time and decision: Economic and psychological perspectives on intertemporal choice
- Grampp, William (2000), "What Did Smith Mean by the Invisible Hand?" The Journal of Political Economy, Vol. 108, No. 3; 441-465.
- Guerrien, Bernard (1999), Neo-Klasik İktisat, çev. Ertuğrul Tokdemir, II. Baskı İletişim Yayınları, İstanbul.s9
- H. R. Markus & S.Kitayama (1991) "Culture and the Self: Implications for Cognition, Emotion, and Motivation" Copyright by the American Psychological Association. Inc.
- Habermas J., (1997), İdeoloji Olarak Bilim ve Teknik, s.34.
- Hanusch, H. (1995): "Die neue QualiUlt wirtschaftliehen Waehstums". H. Hanuseh & W. Giek (ed.) (1995: 13-26), Ansiitzefür ein neues Denken in der Wirtschaftspolitik, Cilt 70.'
- Harry C. Triandis, (2001) Individualism Colectivism And Personality, Journal of Personality, Cilt:69, No:6, s.907
- Hatipoğlu, Z.(2012). "Davranışsal İktisat:Bilişsel Psikoloji İle Krizi Anlamak,Türkiye Ekonomik Kurumu", Üçüncü Uluslararası Ekonomi Konferansı, 1-3 Kasım 2012, İzmir.
- Hattwick, Richard E. "Behavioral Economics: An Overview", Journal of Business and Psychology. 4:2, Winter 1989, 141-154.
- Hofstede G.,(2000), Cultures Consequences: Comparing Values, Behaviors, Institutions and Organizations Across Nations, USA, Sage Publications, Second Edition, s.19
- Holcombe, Randall (2006), "Does the Invisible Hand Hold or Lead? Market Adjustment in an Entrepreneurial Economy", Rev Austrian Econ, Vol. 19;189–201.

- Kahneman, D. (1999). Experienced utility and objective happiness: A moment based approach. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kahneman, Daniel. (2003): "A Psychological Perspective on Economics", American Economic Review. 93:2, 162-168.
- Katona, George & Donald J. Harris. "Behavioral Economics", M. E. Sharpe, Inc. 21:4, September/October 1978, 14-18.
- Kesici, Hülya. (2010) "Adam Smith ve Ahlak Teorisi." Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi 58 : 89-97.
- Kurt G., Beyaztaş F., Erkol Z.(2010)Yaşlıların Sorunları ve Yaşam Memnuniyetleri, Adli Tıp Dergisi / Turkish Journal of Forensic Medicine, Cilt:24, Sayı:2, s.32.
- Lane R, Reiman E, Ahern G, Schwartz G and Davidson R, (1996), Neuroanatomical Correlates of Happiness, Sadness, and Disgust, The American Journal of Psychiatry, Cilt: 154, No.7. s. 926
- Lewin, S. B. (1996), "Economics and Psychology: Lessons for Our Own Day from the Early Twentieth Century", Journal of Economic Literature, 34(10), 1293-1323.
- Lewis A, (2010), The Credit Crunch: Ideological, Psychological And Epistemological Perspectives, Journal Of Socio Economics, S. 39.
- Lykken, (1999) What Studies on Twins Show Us about Nature, Nurture, and the Happiness Set-point, Happiness
- Lyubomirsky, (2004), Development of a Japanese version of the Subjective Happiness Scale (SHS) And examination of its validity and reliability, Japanese Journal of Public Health.
- M Joseph Sirgy, (1998):Social indicators research, s.456
- M. Şeker (2009) , Mutluluk Ekonomisi, ŞEKER, Murat. "Mutluluk Ekonomisi." Sosyoloji Konferansları 39 115-134.
- Matsuyama, N. (2009), "Relativity of Alfred Marshall's Psychological Research and Economics", <http://room409-1.ih.otaru-uc.ac.jp/~yss2009/papers/Matsuyama%2020090325.pdf>, (Erişim: 14.05.2010).
- Matthew Rabin, (2002), A perspective on psychology and economics, European Economic Review 46 (2002) 657 – 685
- Mayor F. ve Forti A. , (1995), Bilim ve İktidar, çev.Mehmet Küçük,TÜBİTAK.
- McAuley I. , When Does Behavioral Economics Really Matter?, (2010), Australian Economic Forum.
- Mousavi, Shabnam & Garrison, Jim (2003) "éToward a Transactional Theory of Decision Making: Creative Rationality as Functional Coordination in Context" Journal of Economic Methodology, vol.10, p. 131-156

- Myers E., Diener,(1995), Who is Happy?, Psychological Science, Volume:6, s. 10-19
- Nelson, Julie A.,(2011) Hayatımızdaki Ekonomi, Çev: Didem Kizen, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, S74
- Nolan, Peter (2003), “Adam Smith and the Contradictions of the Free Market, Challenge”, Vol. 46, No. 3; 112-123.
- Önder, İ. (2004), “İktisat ve Psikoloji İlişkisi Üzerine”, İktisat Dergisi, 463(9), 53-58.
- Öztürk, Nazım (2009), İktisatta Bölüşüm Kuram Politika Palme Yayıncılık, 1. Baskı, Ankara.
- Peil, Jan (1999), Adam Smith and Economic Science A Methodological Reinterpretation, Edward Elgar Publishing Inc.,
- Persky, Joseph (1989), “Retrospectives: Adam Smith's Invisible Hands” The Journal of Economic Perspectives, Vol. 3, No. 4; 195-201.
- Pesendorfer, Wolfgang. “Behavioral Economics Comes of Ages: A Review Essay on Advances in Behavioral Economics”, Journal of Economic Literature. XLIV, September 2006, 712-721.
- Plagnol, A. C., Easterlin, R. A. (2008). Aspirations, attainments, and satisfaction: life cycle differences between american women and men. Journal of Happiness Studies, Volueme: 9, Issue: 4, pp: 601-619
- R. Eser, d. Toigonbaeva, (2011) “Psikoloji ve İktisadın Birleşimi Olarak, Davranışsal İktisat” Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, Nisan 2011, 6(1), 287-321
- Richard H. Thaler and Sendhil Mullainathan, (2004), “How Behavioral Economics Differs from Traditional Economics” Behavioral Economics
- Richard Layard, Happiness: Lessons from a New Science, New York , Penguin Press, 2005
- Rosenberg, Nathan (1960), "Some Institutional Aspects of the Wealth of Nations," Journal of Political Economy, Vol: 68, No: 6; 557-570.
- Rothschild, Emma (1994), “Adam Smith and the Invisible Hand”, The American
- S. E. Jensen and J. N. Campbell, J. Bacteriol., 1976, 127, 309 "The Viking-age silver and gold hoards of Scandinavian character from Scotland', Proc Soc Antiq Scot
- Santos A. C., (2010), ‘Behavioral and Experimental Economics; Are They Really Transforming Economics’, Cambrigde Journal Of Economics. S7
- Sarfati, Metin (2005) “Rasyonelite ve Klasik Kuram” Ekonomik Yaklaşım, Cilt: 16, Sayı: 57, ss.103-130
- Savaş, Vural F (1997). İktisadın Tarihi, Liberal Düşünce Topluluğu, Avcıol Matbaacılık, İstanbul.
- Schabas, M. (2005), The Natural Origins of Economics, Chicago/London: The Chicago University Press.

- Schmidt K, Cohn J, (2001), Human Facial Expressions as Adaptations: Evolutionary Questions in Facial Expression Research, Yearbook of Physical Anthropology, Cilt:44
- Scitovsky, Tibor. (1973) "A New Approach to the Theory of Consumer Behavior", The American Economist. 17:2, Fall 1973, 29-32.
- Seligman, M. E. P. (2002) "Gerçek mutluluk (çev. SK Akbas)." Ankara: HYB Yayını.
- Sendhil Mullainathan, Richard H. Thaler, (2000), "Behavioral Economics" International Encyclopedia of Social Sciences, Pergamon Press, 1st edition, October
- Sent, E. M. (2004), "Behavioral Economics: How Psychology Made Its (Limited) Way Back Into Economics", History of Political Economy, 36(4), 735-760.
- Simon, Herbert A. (1955) "A Behavioral Model of Rational Choice", The Quarterly Journal of Economics. 69:1, February, 99-118.
- Smith, Adam (1852), An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations, London.
- Solomon M. (2004), Consumer Behaviour Buying, Having, and Being, Sixth Edition, Prentice Hall, s.527-528
- Sousa ve Sonja, (2001), "Life Satisfaction" Lorie Sousa and Sonja Lyubomirsky University of California, Riverside.
- Stephen Bochner, (1994), Cross- Cultural Differences In The Self Concept A Test Of Hofstede's Individualism/Collectivism Distinction, Journal of Cross-Cultural Psychology, Cilt:25, No:2, s.274
- Stumbo, N. J., Peterson, C. A. (2003) Therapeutic Recreation Program Design. Pearson. Benjamin Cummings. 481s.
- Tekelioğlu M., (1993). İktisadi Düşünceler Tarihi, Çukurova Üniversitesi Basımevi, Adana.
- Thomson, George (1997) Kapitalizm ve Sonrası: Meta Üretimini Yükselişi ve Çöküşü (Çev. Fatmagül Berktaş), ikinci baskı, Kaynak, İstanbul.
- Tokat, Latif. (2006) "Farabi felsefesinde mutluluğun araştırılması." Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi 6.2: s.133-157.
- Triandis C., Eunkook M., (2002), Cultural Influences on Personality, Annual Review of Psychology, Cilt:53, s.137
- TÜİK (2013): İl Düzeyinde Yaşam Memnuniyeti, 2013, Sayı:1850714.04.2014
- TÜİK (2014) : "Yaşam Memnuniyeti Araştırması, 2014" Sayı: 18629 13.02.2015 <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18629>
- Veenhoven R. (1996), The Study of Life Satisfaction, Comparative Study of Satisfaction with Life in Europ., Eötvös University Press içinde, s.11-48.

- Viner, Jakob (1927), “Adam Smith and Laissez Faire” The Journal of Political Economy, Vol. 35, No. 2; 198-232.
- Wallerstein, Immanuel (1996) Tarihsel Kapitalizm (Çev. Necmiye Alpay), ikinci baskı, Metis, İstanbul.
- Walliser, B., (2004), “What is Cognitive Economics?” (Ed.) P. Bourguine, J.Nadal, Cognitive Economics, As an Interdisciplinary Approach içinde, Springer-Verlag Berlin, New York
- White, A. (2007) A Global Projection of Subjective Well-being: A Challenge To Positive Psychology?, Psychtalk 56, 17-20.
- Winden V. ,(2007), Affect and Fairness in Economics, Social Justice Research, s. 20
- Y. Can (2012) “İktisatta Psikolojik İnsan Faktörü: Davranışsal İktisat” Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi Cilt 4, No 2, 2012 ISSN: 2146-0817

İnternet Kaynakları

- <http://acikekonomi.com/2014/07/07/calisma-sureleri-ve-yasam-memnuniyeti/>, erişim tarihi: 08.08.2015
- http://www.tuik.gov.tr/MicroVeri/YMA_2012/index.html, erişim tarihi: 25.10.2015
- <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=13445>, erişim tarihi: 25.10.2015
- <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=16052>, erişim tarihi: 25.10.2015
- <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18507>, erişim tarihi: 25.10.2015

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve SOYADI : Can BAŞKAYA

Doğum Tarihi ve Yeri : 29.01.1986 - Finike

Medeni Durumu : Bekâr

Eğitim Durumu

Mezun Olduğu Lise : Kumluca Anadolu Lisesi, Antalya, 2004

Lisans Diploması : Kocaeli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,
İktisat Bölümü, Kocaeli, 2009

Yüksek Lisans Diploması : Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat
Ana Bilim Dalı, Antalya, 2016

Tez Konusu : Ana Akım İktisat Perspektifinde Yaşam Memnuniyeti: Antalya
Havacılık Sektörü Çalışanları Üzerine Bir İnceleme

Yabancı Dil : İngilizce

İş Deneyimi

Çalıştığı Kurumlar : Havaş (2009)

SKY Havayolları (2010)

Türk Hava Yolları (2011-Devam Ediyor)

E-Posta : canbaskaya@gmail.com